

Projektas „Mąstymo kompetencijos lavinimas“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-05-K-01-084)
įgyvendinamas pagal priemonę „Kalbų mokymo, verslumo ugdymo ir inovatyvių švietimo
metodų kūrimas ir diegimas“.

Edward de Bono mąstymo kaip bazinės kompetencijos integracija į Lietuvos Bendrąsias Programas

dBT mąstymo modelio integravimo būdo aprašas

VDU tyrėjų grupė vadovaujama
Edward de Bono mąstymo vyr.trenerio
William Graeme Allan

Kaunas, 2011

Turinys

1. dBT mąstymo kaip bazinės kompetencijos vieta Lietuvos bendrosiose programose.....	4
1.1. Bendrosios, raktinės, bazinės ir svarbiausios kompetencijos šiuolaikiniame ugdyme.....	4
1.2. dBT mąstymas kaip bazinė kompetencija.....	9
1.2.1. Edward de Bono mąstymo (dBT) ypatybės	9
dBT mąstymo santykis su kritiniu mąstymu	9
dBT mąstymas „pirmyn“	9
dBT mąstymo santykis su kūrybiškumu.....	10
Lateralinis mąstymas kaip kūrybiškumo prielaida	10
dBT mąstymas ir suvokimas.....	11
„Akmens“ ir „vandens logikos“	12
Paralelinis mąstymas	13
Mąstymo įrankių panaudojimas siekiant efektyvumo	14
Mąstymas konstruktyviai veiklai	14
dBT mąstymas minties veiklos universume.....	14
1.2.2. Edward de Bono mąstymas kaip bazinė kompetencija	18
Vertybinės nuostatos, grindžiančios dBT mąstymą.....	18
dBT mąstymo gebėjimai	19
Žinios, padedančios įvaldyti dBT mąstymą	20
dBT mąstymo įgūdžiai.....	22
1.2.4. dBT instrumentarijus	22
CoRT programa.....	22
„Šešių mąstymo kepuraičių“ sąranga	25
„Šešių veiklos batų“ sąranga.....	26
„Šešių veiklos medalių“ sąranga	27
Suvokimo žemėlapių technika	28
1.2.3. dBT mąstytojų kompetentingumo lygmenys	28
1.3. dBT mąstymo integracijos į Bendrąsias programas galimybės	31
1.3.1. Mokymosi visą gyvenimą prielaidų kūrimas bendrojo lavinimo mokykloje ugdant dBT kompetenciją	31
1.3.2. dBT mąstymo kaip bazinės kompetencijos sąsajos su bendrosiose programose numatytais bendrosiomis kompetencijomis.....	31
1.3.3. dBT mąstymo kaip bazinės kompetencijos sąsajos su bendrosiose programose keliamais dalykų uždaviniais	32

1.3.4. dBT mąstymo integracijos į ugdymo turinį galimybės	45
dBT mąstymo lavinimo programa	45
dBT kaip dalyko mokymo uždavinių sprendimo priemonė.....	47
dBT kaip ugdymo turinio integravimo priemonė	48
dBT kaip dalykui aktualaus mąstymo realizavimo priemonės	48
dBT dalykuose neaprepiamo mąstymo lavinimo priemonė	49
Mąstymo lavinimas kaip metodinis ugdymo proceso praturtinimas	49
Literatūra	51

1. dBT mąstymo kaip bazinės kompetencijos vieta Lietuvos bendrosiose programose

1.1. Bendrosios, raktinės, bazinės ir svarbiausios kompetencijos šiuolaikiniame ugdyme

Kai „Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo“ organizacija (OECD) 2001 metais savo švietimo diskusijų forumuose įvedė raktinių kompetencijų (angl. key competencies) sąvoką buvo atsiremta į švietimo paskirties apibrėžimą. Šiuolaikinis švietimas ir ugdymas turi tarnauti sėkmingam individo gyvenimui ir sklandžiai funkcionuojančiai visuomenei.

Diskusijoje išryškėjo, kad trokštami švietimo rezultatai yra daug platesni nei mokykloje įgytos dalykinės žinios (Rychen ir Salganik, 2001). Apsispręsta perorientuoti švietimo rezultatus nuo to, ką mokiniai „žino“, link to, ką mokiniai „gali padaryti“. Žinios nėra paneigiamos, o tik tampa viena iš prielaidų „galėjimui padaryti“

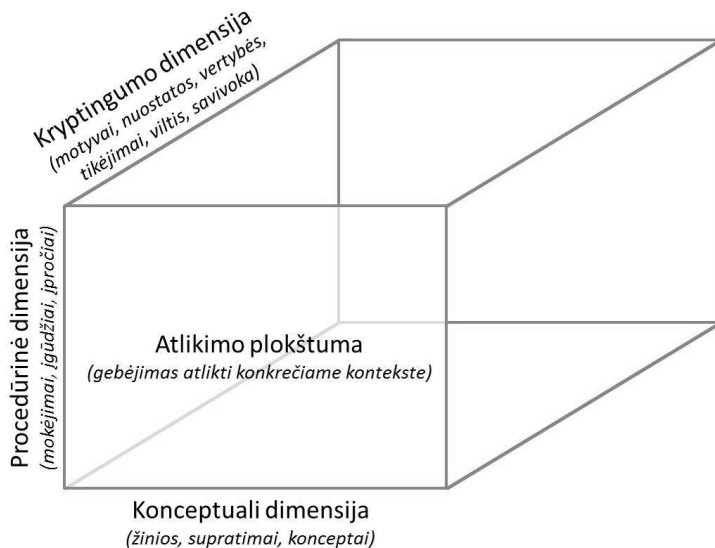
OECD iniciatyva buvo atlikta organizacijoje dalyvaujančių šalių bendrųjų ugdymo programų analizė, kurios pagalba buvo ieškoma skirtingose šalyse svarbiausių bendrųjų ar perkeliamų kompetencijų, kurios aktualios visose veiklos ir dalykinėse srityse. Šis darbas atskleidė plačią švietimo tradicijų ir bendrųjų kompetencijų traktuotės įvairovę (žr. 1 priedą). Dar kartą buvo patvirtinti keli dalykai:

- Kompetencijos yra jautrios sociokultūriniam ir ekonominiam kontekstui. Pavyzdžiui užtenka pažvelgti į trylikos metų senumo svarbiausias Švedijos ugdymo programų bendrąsias kompetencijas (įžvelgti ryšius ir rasti savo paties kelią išoriniame pasaulyje, priimti sąmoningus etinius sprendimus, suprasti ir taikyti demokratiją, kurti ir komunikuoti) ir paaiškėja esminės šios šalies vertybės.
- Ne tiek svarbus pats bendrųjų kompetencijų apibrėžimas, kiek konkrečiame kontekste atliktas prioritetų išskyrimas. Kalbame apie tame kontekste svarbiausias kompetencijas. Kai kuriose diskusijos raktinėms kompetencijoms (*angl. key competencies*) suteikiama svarbiausių kompetencijų prasmė.

Lietuvos bendrųjų programų rengėjai taip pat atliko svarbiausių bendrųjų kompetencijų išskyrimo darbą. Į pirmą vietą buvo iškelta mokymosi kompetencija (Bendrųjų programų dokumente mokymasis mokytis), o svarbių kompetencijų sąrašą papildė komunikavimo, pažinimo, socialinė, inovatyvumo ir kūrybingumo bei asmeninė kompetencijos.

Lygiagrečiai su šalims svarbiausių bendrųjų kompetencijų analize OECD vykdė konceptualų darbą: buvo siekiama išgryninti kompetencijos sampratą ir apibrėžti raktines kompetencijas (*angl. key competencies*).

Buvo išskirtos ir aptartos visos kompetencijos dimensijos. Atskleista kompetencijos traktuotės įvairovė. Sutarta, kad visų kompetencijų apibrėžimui bus naudotos trys dimensijos: konceptualioji, procedūrinė ir kryptingumo (žr. 1 pav.). Taip pat aiškiai parodyta atlikimo plokštumos svarba

1 pav. kompetencijos struktūra

Grupavimo būdu bandyta išskirti raktines kompetencijas, arba, kitaip tariant, bendrųjų kompetencijų grupes (Rychen, Salganik, 2001). Vienu bandymu buvo išskirtos septynios ekonominę sėkmę lemiančios kompetencijos, kitu bandymu, orientuojantis į sėkmingą gyvenimą ir gerą visuomenę, išskirtos penkios raktinės kompetencijos: tvarkymosi su sudėtingumu, suvokimo, normatyvinės, kooperacinės ir naratyvinės arba pasakojimo.

Tolimesniame grupavimo, apibendrinimo ir konceptualizacijos kelyje buvo apsiesta ties trimis raktinėmis kompetencijomis (žr. 1 lentelę), kurios padėjo principiniai išskirti tris asmens, galinčio sėkmingai kurti savo gyvenimą ir prisidėti prie sklandaus visuomenės funkcionavimo, kompetentingumo dimensijas: santykį su savimi, santykį su kitais žmonėmis ir santykį su sociokultūriniais instrumentais.

1 lentelė

OECD siūlomos trys raktinės kompetencijos (pagal Rychen ir Salganik, 2001)

Raktinė kompetencija	Bendrosios kompetencijos
Autonominis ir atsakingas veikimas	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalus veiksmas globaliame matyme; • Gyvenimo planų ir asmeninių projektų rengimas ir įgyvendinimas; • Teisių, interesų, poreikių ir apribojimų įvertinimas
Sąveika heterogeninėse grupėse	<ul style="list-style-type: none"> • Sutarimas su kitais žmonėmis, bendravimas • Kooperacija ir komandinis darbas • Konfliktų valdymas ir sprendimas
Interaktyvus įrankių	<ul style="list-style-type: none"> • Šnekamosios ir rašytinės kalbos naudojimas

naudojimas	<ul style="list-style-type: none"> • Matematinė kompetencija • Informacijos vadyba • Žinių vadyba • Technologinių priemonių naudojimas
------------	--

Toks raktinių kompetencijų išskyrimas leido apibendrinti ir susivokti plačioje bendrųjų kompetencijų įvairovėje. Jos buvo pateiktos ne kaip galutinė raktinių kompetencijų apibrėžimo instancija, o kaip atspirties taškas diskusijai.

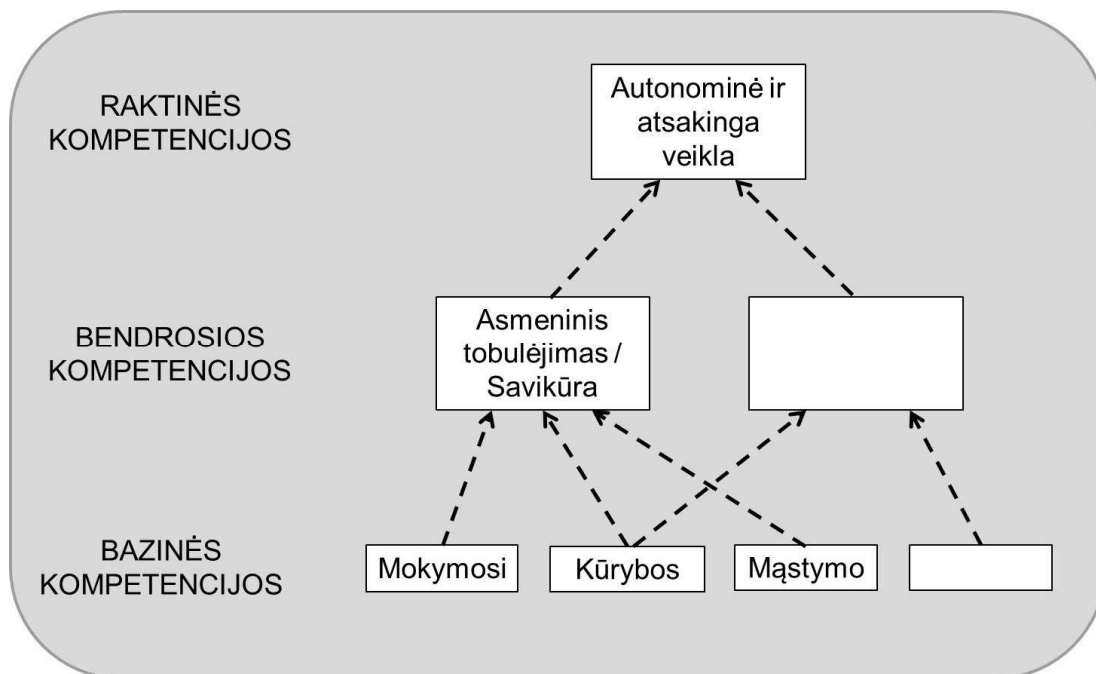
OECD pasiūlymu grįsta diskusija 2005-2010 metais buvo tęsiama ir su Lietuvos kolegomis, suinteresuotais ugdymo programų kaita. Rezultate buvo interpretuotos OECD siūlomos kompetencijos ir parengta analogiška trijų raktinių kompetencijų darbinė sistema (žr. 2 priedą), grįsta tomis pačiomis asmens sąveikos sritimis.

Bendrųjų ir raktinių kompetencijų analizė, parodė keletą svarbių dalykų:

- Kad yra tokių kompetencijų – mokymasis, mąstymas, kūryba ir kt. – kurios netelpa į plačias raktinių kompetencijų kategorijas. Jos dalyvauja kiekvienoje iš jų, kuria prielaidas bendrųjų kompetencijų plėtotei.
- Kad visos bendrosios kompetencijos nėra vienodo svorio, lygmens ar kompleksškumo. Kompetencijos įeina viena į kitą ir kuria sudėtingus darinius, kurie vėl pavadinamai bendrosiomis kompetencijomis.
- Yra tendencija į skirtingas bendrųjų kompetencijų dedamąsias pavadinti bendraisiais gebėjimais arba bendraisiais įgūdžiais.
- Išskiriant gebėjimus bei įgūdžius nuo kompetencijų yra iškeliamą kryptingumą užduodanti (vertybinė, nuostatų, motyvacijos) dimensija. Šia dimensija pasižymintys darniais priskiriami kompetencijoms.

Šie pastebėjimai sudaro prielaidas išskirti bazines kompetencijas, kurios sudaro prielaidas sudėtinių, kompleksinių kompetencijų plėtotei. Šis išskyrimas leidžia susivokti kompetencijų tarpusavio ryšiuose ir sudėtingumo lygiuose.

Jei pabadytume išskirti asmeninio tobulėjimo ar, kitaip tariant, savikūros kaip bendrosios kompetencijos plėtojimo prielaidas, mes galėtume išskirti mokymąsi, mąstymą ir kūrybiškumą kaip bazines kompetencijas (2 pav.)

2 pav. Bazinių, bendrųjų ir raktinių kompetencijų išskyrimo pavyzdys

Jei nagrinėtume pažinimo kompetenciją, tai mąstymas, kūryba ir mokymasis vėl būtų svarbios bazinės kompetencijos, o jei pažvelgtume į kūrybos kompetenciją, kaip į bendrąją, tai kūrybinis mąstymas būtų viena iš kūrybiškumo prielaidų.

Aišku tai, kad nėra griežtų ribų tarp bazinių ir bendrųjų kompetencijų. Jos išskiriamos tik konkrečiu atveju planuojant bendrosios kompetencijos plėtotę.

Reikia atkreipti dėmesį, kad raktinės, kaip apibendrintos kompetencijų grupės arba kompleksinės kompetencijos turi gilesnę prasmę sisteminiuose aprašymuose, o ugdymo praktikoje dirbama su bendrosiomis ir bazinėmis kompetencijomis bei jų elementais.

Apibendrinant šią trumpą apžvalgą galime įsivesti darbinį kompetencijų išskyrimą ir jų lietuvišką įvardinimą (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Bendrųjų, raktinių, bazinių ir svarbiausių kompetencijų išskyrimas

Kompetencijos	Darbinis apibrėžimas	panaudojimas
Bendrosios (arba perkeliamosios) kompetencijos	Skirtingoms mokslų disciplinoms, profesinės veiklos ir žmogaus gyvenimo sritims <i>bendros</i> kompetencijos, kurios gali būti <i>perkeliamos</i> iš vienos srities į kitą.	Jos kildinamos iš veiklų ir gyvenimo, kuriems švietimas ruošia žmogų; Jos įvedamos kaip planuojamas ugdymo turinys į programas; Jos aprašomos per sutartines kompetencijos dimensijas.
Raktinės	Kompleksinės bendrosios	Analizėje naudojamos kaip abstrakčios kategorijos

kompetencijos	kompetencijos ar bendrųjų kompetencijų grupės	padedančios apibendrinti ir susivokti kompetencijų įvairovėje; Švietimo praktikoje tarnauja programų rengimo stadijoje, kai bandoma apimti aprėpti bendrųjų kompetencijų visumą
Bazinės kompetencijos	Tai kompetencijos, kurios kaip esminės prielaidos dalyvauja bendrųjų kompetencijų plėtotėje. Jų išskyrimas yra reliatyvus tam tikrų bendrųjų kompetencijų atžvilgiu	Švietimo praktikoje padeda planuoti bendrųjų kompetencijų plėtotę; Švietimo praktikoje dažnai nuleidžiamos iki bendrųjų gebėjimų arba įgūdžių kitų bendrųjų kompetencijų struktūroje.
Svarbiausios kompetencijos	Tai konkrečiam socio-kultūriniam, ekonominiam ar švietimo kontekstui svarbios kompetencijos	Į bendrąsias programas yra įtraukiamos tik svarbiausios bendrosios kompetencijos; Gali būti išskiriami bendrųjų kompetencijų plėtotės prioritetai skirtingose pakopose; Svarbiausių kompetencijų eilėje gali išsirikiuoti tiek bendrosios, tiek ir joms prielaidas kuriančios bazinės kompetencijos.

Šiose gairėse mes pagrindinį dėmesį skirsime mąstymui kaip bazinei kompetencijai. Suvokus šios kompetencijos svarbą gal ji atras savo vietą svarbiausiųjų kompetencijų tarpe

Toliau nagrinėsime Dr. Edward de Bono mąstymo kaip bazinės kompetencijos vietą Lietuvos Bendrosiose programose.

1.2. dBT mąstymas kaip bazinė kompetencija

1.2.1. Edward de Bono mąstymo (dBT) ypatybės

Tradicinis mąstymas Europos kultūroje pagrįstas senovės Graikų palikimu (de Bono, 1997): Sokrato kritinis mąstymas - "Jei atmesime tai, kas klaidinga, tai liks tai, kas teisinga" - nuvertina generatyviąją mąstymo dedamąją. Platono "tiesos" sąvoka tapo kovos ginklu tarp skirtingų tiesų atstovų. Aristotelio kategorijos įtvirtino "arba - arba" logiką, priskiriančią objektus iš anksto apibrėžtomis kategorijoms ir neįskaitančią naujų galimybių. Šis loginis mąstymas suvaidino savo vaidmenį Europos mokslo ir technologijos suklestėjime, bet jis jau nepajėgus prieš šiuolaikinio pasaulio keliamas problemas. Naujam amžiui reikalingas naujas mąstymas, kurio įtvirtinime Edward de Bono mato savo misiją.

Siekiant geriau suprasti tą „naująjį mąstymą“, kurį propaguoja Dr. Edward de Bono, pirmiausia peržvelkime jo esmines ypatybes, išskiriančius jį nuo kitų mąstymo sistemų, o paskui apibrėžkime jo vietą mąstymo visumoje.

dBT mąstymo santykis su kritiniu mąstymu

Dr. Edward de Bono pripažįsta kritinio mąstymo vertę, tačiau perspėja dėl jo ribotumo. Kritika yra labai reikalinga tada, kai mes žvelgiame į mus siūlomas idėjas, tačiau ji bejėgė, kai mums patiems reikia pasiūlyti naują idėją. Tam, kad galėtume užsiimti kritika, reikalinga, kad kas nors prieš tai pamąstytų kūrybiškai ir pasiūlytų tai, ką mes galėtume kritikuoti.

Kritinis mąstymas kaip ir logika turi gilią tradiciją Vakarų kultūroje dar nuo Platono, Sokrato ir Aristotelio laikų. Šis mąstymas lengvai įsitvirtino pagrindinėse visuomenės institucijose, tame tarpe ir švietime. Logika ir kritika tapo labiau vertinamu mąstymo stiliumi. Dr. Edward de Bono atkreipia mūsų dėmesį dar ir į tai, kad kritika visuomet reikalauja mažiau energijos, minties įtampos ir pastangų: būti kritišku yra lengviau negu kūrybišku. Taigi, kritika dominuoja mūsų mąstyme ne vien dėl senos tradicijos, bet ir dėl natūralaus žmogiško tingumo. Todėl Dr. Edward de Bono siūlo ne atsisakyti kritinio mąstymo, bet pasatyti jį į savo vietą. De Bono siūlo įvaldyti visus pažįstamus mąstymo metodus ir technikas bei laiku ir vietoje juos panaudoti.

dBT mąstymas „pirmyn“

„Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“ – teigia Lietuvos tautinės giesmės žodžiai. Šie žodžiai nėra atsitiktiniai, jie atliepia Lietuvos mąstymo tradiciją, t.y. polinkį analizuoti ir vertinti praeitį. Istorinės pamokos turi savo vertę, bet tose pamokose įgyto žinojimo pritaikymo vertė taip pat neginčijama.

Dr. Edward de Bono pripažįsta mąstymą „atsikus atgal“, bet jis stipriai propaguoja mąstymą „pirmyn“. Mūsų protas turi projektuoti kelią pirmyn, jis turi kurti mūsų ateitį, o ne pasyviai spėlioti ir laukti kas neišvengiamai bus, o sulaukus ilgai tai analizuoti ir vertinti.

Orientacija „pirmyn“ labai ryškiai atspindima ir dBT mąstymo organizacijoje (žr. CoRT 2 Organizavimas). Mes stabtelime tam, kad galėtume numatyti tai, ko mes sieksime savo eilinėje mąstymo sesijoje, o tada suprojektuojame savo minties žingsnius pirmyn link siekiamo rezultato. dBT mąstymas tai ne minties tekėjimas mažiausio pasipriešinimo keliu (dažniausiai „atgal“ į pažįstamą teritoriją), o jos sistemingas judėjimas „pirmyn“ link siekiamų mąstymo rezultatų.

dBT mąstymo santykis su kūrybiškumu

Kūrybiškumas yra tokia plati ir skirtingai interpretuojama sąvoka, kad jos panaudojimas ugdymo praktikoje tampa problemiškas. Kūrybiškumas – tai daugiau nei gebėjimas, tai asmenybės savybė. Pedagogai siekia ugdyti kūrybišką asmenybę, padėti vaikui atskleisti savo kūrybines galias ar sukurti sąlygas kūrybiškumui skleisti. Dr. Edward de Bono siūlo labiau apčiuopiamą uždavinį: lavinti kūrybinį mąstymą.

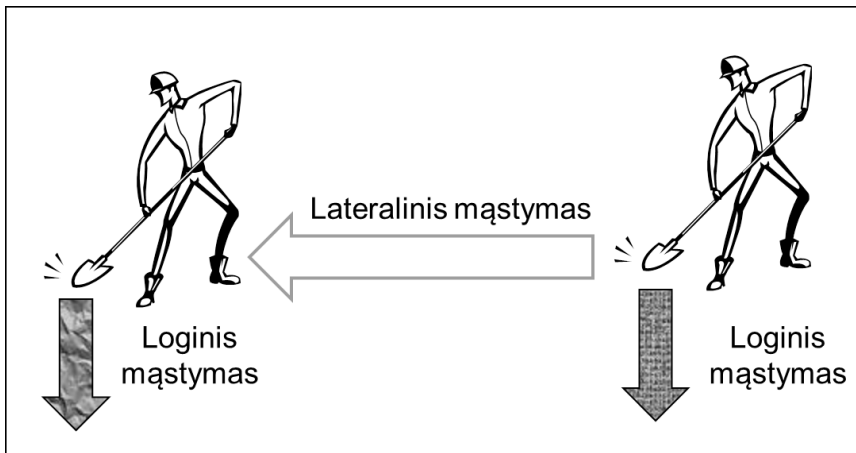
Edward de Bono demistifikuoja kūrybiškumą kaip išskirtinę dovaną, suteiktą ne visiems žmonėms. Jis teigia, kad kiekvienas gali išmokti tam tikrų mąstymo technikų, įvaldyti mąstymo įrankius, kurie padės jam būti kūrybiškesniam. Kūrybiškumas tampa ne gabiųjų privilegija, bet kiekvieno per mąstymo lavinimą pasiekiamu rezultatu.

Dauguma kūrybiškumą sieja su menine raiška. Dr. Edward de Bono akcentuoja kūrybiškumo svarbą kasdieniniame gyvenime ir veikloje. Gyvenime yra daugybė situacijų kai mums reikia kūrybiškumo. Tai veiklos idėjų paieška, galimybių įžvalga, problemų sprendimas, tobulinimas ar savo ateities projektavimas. Tose situacijose panaudoję Edward de Bono siūlomus mąstymo įrankius galime tikėtis kūrybiškesnio rezultato.

Ketvirtoji Edward de Bono mąstymo lavinimo sistemos CoRT dalis pavadinta „Kūryba“. Joje pristatomi mąstymo instrumentai padedantys spręsti kūrybiškumo reikalaujančius uždavinius. Juos įvaldžiusio žmogaus mąstymas tampa atviresnis, lankstesnis, produktyvesnis ir originalesnis.

Lateralinis mąstymas kaip kūrybiškumo prielaida

Dr. Edward de Bono įvedė lateralinį mąstymą, kuris pasitarnauja naujo kūrybiško sprendimo paieškai. Vienas iš būdų apibrėžti lateralinį mąstymą yra pasinaudoti duobės kasimo analogija. “Jūs negalite iškasti duobės kitoje vietoje, jei gilinsite tą pačią duobę.” (3 pav.) Tai reiškia, kad papildomos pastangos, nukreiptos ta pačia linkme, gali būti ne tokios naudingos, kaip krypties pakeitimas. Loginis mąstymas gilinasi į pasirinktą dalyką vienos logikos rėmuose. Lateralinis mąstymas pakeičia mąstymo kryptį, išveda mintį iš logikos taisyklėmis aprėminto kelio. Tik palikus pramintą kelią galima atrasti ką nors naujo.

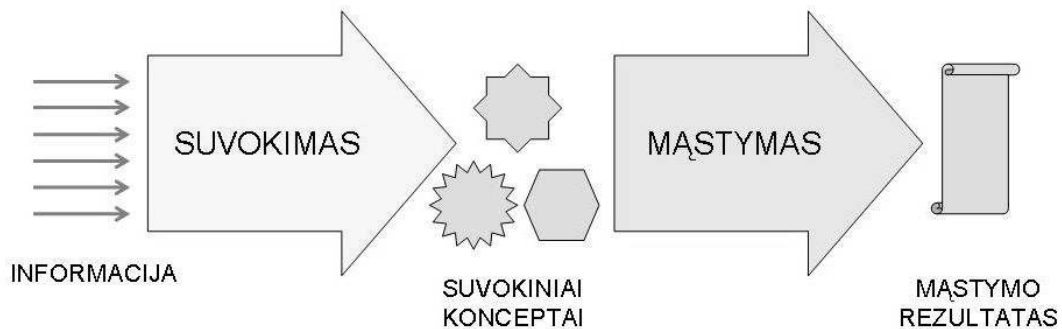
3 pav. Lateralinis judesys mąstyme

Lateralinis mąstymas skirtas konceptų ir suvokiųjų kaitai. Kaip šachmatų žaidime pradedama su žaidimo figūromis, sustatytomis apibrėžta tvarka, taip ir loginiame mąstyme pradedame nuo pradinių "gabalų" - suvokiųjų, kuriuos mąstymo eigoje perdirbame į galutinį mąstymo rezultatą. Realiam gyvenime taip nėra, mes tik įsivaizduojame, kad duoti pradiniai "gabalai" - suvokiniai, konceptai bei apribojimai. Kasdieniniame gyvenime jie randasi ir keičiasi mąstymo eigoje. Lateralinis mąstymas nėra logika, jis nežaidžia su egzistuojančiais "gabalais", bet siekia juos pakeisti. Jis ne vertina ir perdėlioja tai, kas yra duota, o perkeičia senus suvokinius ar konceptus į naujus. Lateralinis mąstymas keičia suvokimą.

Dr. Edward de Bono mąstymo lavinimo sistemoje įvedami lateralinio mąstymo įrankiai, grįsti kūrybiniu iššūkiu, provokacija ir alternatyvomis.

dbt mąstymas ir suvokimas

Į de Bono mąstymą galime žiūrėti kaip į mąstymą, kuris svorio centrą perkelia nuo loginių procedūrų prie suvokimo (4 pav.)

4 pav. Suvokimo vaidmuo mąstymo procesams

Dr. Edward de Bono atkreipia dėmesį į tai, kad mokantis mąstyti labai daug dėmesio skiriama taisyklėms ir logikos procedūroms, kurios naudojamos minties darbe. Jis teigia, kad visai nesirūpinama pradiniais mąstymo duomenimis, kuriuos pateikia suvokimas.

Suvokimas yra tai, kas mūsų mąstyme labiausiai individualu. Tai būdas, kaip smegenys per pojūčius gautus išorinio pasaulio signalus suorganizuoja į suvokinius, kurie vėliau tampa pradiniais mąstymo operacijų duomenimis. Mūsų suvokimas yra nulemtas šablonų visumos (kitų psichologų vadinamas percepciniu tinklu), kuri susiformavo per mūsų gyvenimą. Dr. Edward de Bono teigia, kad „protas gali matyti tai, ką jis pasiruošęs matyti“. Mes suvokiame tai, ką mums leidžia suvokti mūsų šablonų visuma.

Jei į idealiai veikiančią kompiuterinę programą įvesime klaidingus arba nepakankamus duomenis, tai negalime tikėtis, kad programa pateiks gerus atsakymus. Nors ir naudojama pati patikimiausia logika, negalime laukti teigiamų rezultatų, jei nepasitikime pradiniais mąstymo duomenimis. Kasdieninėse situacijose mes dažnai nededame pastangų į mąstymą, mes pasikliaujame savo suvokimu.

Siekdami praplėsti mąstymo galimybes ir gauti patikimesnius mąstymo rezultatus turime gerinti suvokimą. Į tai orientuotas ir de Bono mąstymo mokymas. Jis nutaikytas į įgūdžių ir įpročių formavimą, padedančių išplėsti ir keisti suvokimą. CoRT 1 programoje pateikti dėmesį nukreipiantys minties įrankiai sudaro galimybes išplėsti suvokimą, o CoRT 4 kuria prielaidas suvokimo kaitai.

„Akmens“ ir „vandens logikos“

Edward de Bono, pasinaudodamas akmens ir vandens charakteristikų priešingumu, išskiria „vandens“ ir „akmens“ logiką. Jei akmuo yra kietas, griežtai apibrėžtos formos ir sunkiai pasiduodantis perkeitimui, tai ir „akmens“ logika yra aiški, griežta ir nepasiduoda kritikai. Jei vanduo yra minkštas, takus ir lengvai prisitaikantis prie indo formos, tai ir „vandens“ logika gali būti lengvai keičiama. Griežta akmens forma gali būti gretinama su sąvokų naudojimu, griežtu terminų apibrėžimu, o vandens beformiškumas primena suvokinių subjektyvumą ir priklausomybę nuo konteksto. Akmens luitas arba gali būti dėžutėje arba ne, taip ir objektai arba yra priskiriami konkrečiai kategorijai arba ne. Dalį vandens visada galime nupilti arba išdalinti į kelis indus, todėl „vandens“ logikoje svarbiau tekėjimas, perspektyva - kurlink visa tai juda. Jei kietas akmuo gali būti panaudojamas puolimui ir gynybai, tai argumentai gali būti naudojami kito tiesos puolimui arba savosios gynybai. Atakuojant vandeniu, pakinta paties vandens forma. Todėl „vandens“ logikoje mintis nenaudojama kito tiesos puolimui, bet sąveikauja su kita mintimi, kurios dėka abi mintys gali keistis. Taip, kaip padėtas akmuo išlieka savo vietoje, jis YRA, taip ir faktai teigia, kad kas nors YRA, arba ko nors NĖRA, kad yra TAIP arba NE. Išpylus vandenį, jis teka, pasklinda. Taigi, „vandens“ logikoje hipotezių kėlimas, spėliojimai, provokavimas ir modeliavimas svarbesni negu faktų konstatavimas.

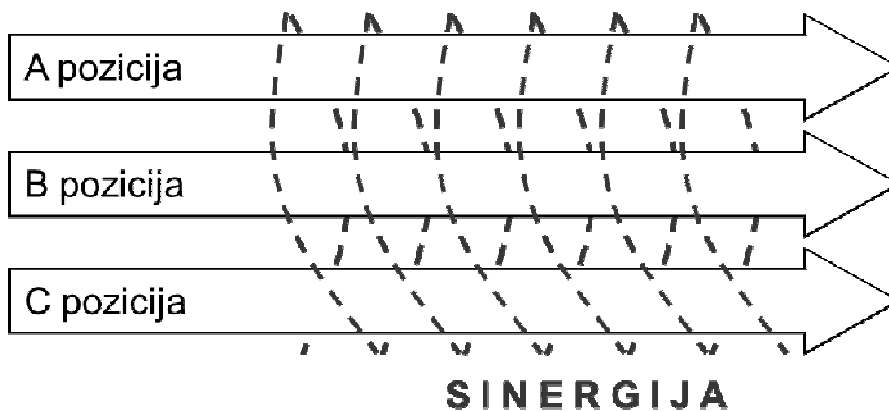
Paralelinis mąstymas

Paralelinį mąstymą Edward de Bono priešpriešina konkurenciniam mąstymui bei tradiciniam argumentavimui. Tradicinė logika nepripažįsta požiūrių įvairovės: jei yra du požiūriai, tai vienas būtinai yra neteisingas. Mąstymu ir diskusija (debatais) belieka išsiaiškinti, kuris požiūris teisingas, o kuris klaidingas. Debatuose kiekvieno požiūrio atstovas užima priešingą poziciją ir atakuoja kitą požiūrį, siekdamas argumentais įrodyti priešininko požiūrio neteisumą ir taip savo požiūriui suteikti „tiesos“ statusą. Šitaip išprovokuojamas minties konfliktas, kuriame turi būti sunaikinti neteisingi požiūriai, vienas turi laimėti, o kiti pralaimėti (5 pav.).

5 pav. Konfrontacinis mąstymas

Edward de Bono, įveddamas paralelinį mąstymą, atsisako šios pozicijos kaip destruktivos, kaip neefektyvaus mąstymo energijos panaudojimo.

6 pav. Paralelinis mąstymas

- Paraleliniame mąstyme (6 pav.) **abi pusės veda mintį lygiagrečiai ta pačia kryptimi**. Skirtingos, net ir prieštaringos mintys bei idėjos nėra priešpastatomos ir supriešinamos, bet nukreipiamos lygiagrečiai ta pačia linkme ir bendromis pastangomis vystomos toliau.
- Čia žūt būt **nesiekama sutarimo kaip lygiagrečių minties linijų sutapatinimo** – sutapatinimas reikštų skirtingų minties linijų ignoravimą ir tų linijų atskleidžiamų specifinių galimybių praradimą.
- Čia **siekama įsiklausyti** į kiekvieną požiūrį, **pratęsti** ir lygiagrečiai **išvystyti** skirtingas minties linijas.

- Paraleliniame mąstyme užtikrinama **sinergija** ir plėtojamų **minties linijų sustiprinimas**. Skirtingos mintys ne naikina viena kitą, o suteikia postūmį tolimesnei idėjos plėtotei. Tokioje diskusijoje sinergijos efekto dėka gali rasti visai naujas supratimas.

Paralelinis mąstymas tarnauja ne kovai, ne „klaidingų“ požiūrių naikinimui, o kolektyvinei kūrybai.

Mąstymo įrankių panaudojimas siekiant efektyvumo

Mes galime eiti arba mes galime bėgti. Bėgdami mes greičiau pasieksime finišą. Vieni iš mūsų yra geresni bėgikai, o kiti prastesni. Mes galime lavinti savo bėgimo įgūdžius, bet mes galime mokytis važiuoti dviračiu. Važiuodami dviračiu mes sunaudodami mažiau energijos greičiau pasieksime užsibrėžtą tikslą. Tačiau mes turime skirti šiek tiek laiko mokymuisi. Edward de Bono mokymosi važiuoti dviračiu analogiją naudoja kalbėdamas apie mąstymo įgūdžių įvaldymą. Jei skirsime šiek tiek laiko mąstymo įrankio įvaldymui mes galime tikėtis efektyvesnio mąstymo. Jei to laiko neskirsime, tai jausimės kaip bėgdami su dviračiu ant pečių.

Vienas iš esminių de Bono mąstymo (dBТ) bruožų yra efektyvumas. Mes mąstome ne šiaip sau, ne tam, kad pademonstruotume savo sugebėjimus kitiems, ne tam, kad kaip nors užpildytume laiką. Mes mąstome siekdami konkretaus rezultato. dBТ mąstytojas kiekvienoje mąstymo reikalaujančioje situacijoje numato mąstymo paskirtį ir siekiamą rezultatą, o tada pasirenka mąstymo įrankius, padedančius efektyviausiu būdu pasiekti numatytą rezultatą.

Mąstymas konstruktyviai veiklai

Gana dažnai įsivaizduojantys mąstytoją mes matome sustingusį, susikaupusį, galvą parėmusį žmogų, kurio vienintelis ir pagrindinis užsiėmimas yra mąstyti. Mes vis dar linkę dalinti žmones į mąstytojus, kuries atveriamo akademinės karjeros perspektyvas, ir darytojus, kuriuos matome darbininkiškosiose profesijose. Edward de Bono laužo tą dirbtiną ir šiuolaikinio gyvenimo bei veiklos neatitinkančią perskyrą. Mąstymas, kurį jis propaguoja, nėra išskirtinė akademinio mąstytojų elito privilegija. Tas mąstymas yra skirtas tiems, kurie sprendžia, planuoja, veikia ir įgyvendina pokyčius savo veikloje.

Jei Rene Descartes teigė: „mąstau, todėl esu“ (lot. "cogito ergo sum"), tai Dr. Edward de Bono pridėjo: „veikiu, todėl konstruoju (lot. "ago ergo erigo") Edward de Bono teigia, kad negana sėdėti, mąstyti ir kalbėti, būtina veikti. Jis stipriai pasisako už mąstymą nukreiptą į praktinę rezultatyvią veiklą.

dBТ mąstymas minties veiklos universume

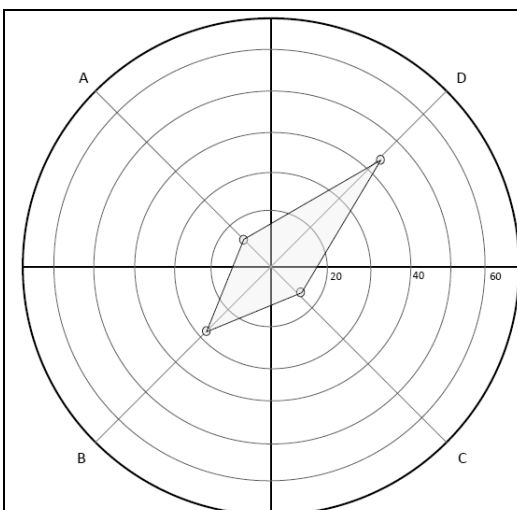
Tam, kad geriau pamatytume mąstymo, kurį savo priemonėmis ir metodais lavina Edward de Bono, pasinaudokime Ned Herrman mąstymo visumą aprašančiu modeliu. Modelyje išskiriamos keturios sritys – A, B, C ir D. Modelį siejant su smegenų fiziologija A ir B atspindi kairįjį, o C ir D – dešinįjį smegenų pusrutulį; B ir C priskiriama limbinei, o A ir C cerebralinei smegenų daliai. Kiekviena iš šių sričių atsakinga už specifines mąstymo funkcijas. Modelis pateikia visų keturių sričių atstovaujamo mąstymo charakteristikas (7 pav.)

Racionalus		Konceptualus
Akademinis		Inovatyvus
Technologinis		Visuminis
Loginis		Intuityvus
Analitinis		Metaforinis
Kritinis		Sintezuojantis
Kiekybinis		Integruojantis
Faktais grįstas		Simultaninis
Teorinis		Atrandantis
Autoritetingas		Vaizduote grįstas
Autoritarinis		Vizualinis
	A	D
	B	C
Tradicinis		Humanistinis
Patikimas		Dvasinis
Planuotas		Etinis
Organizuotas		Estetinis
Struktūruotas		Emocionalus
Detalus		Ekspresyvus
Nuoseklus		Tarpasmeninis
Procedūrinis		Jausmingas
Biurokratinis		Jutiminis
Konservatyvus		Kinestetinis
Nuspėjamas		Muzikinis

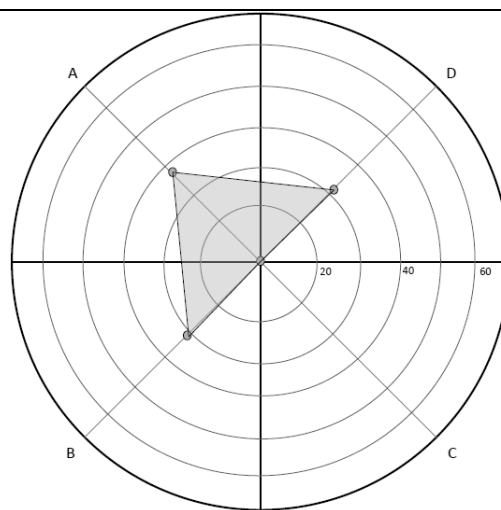
7 pav. Ned Herrman mąstymo visumą aprašantis modelis

Siekiant apibrėžti dBT mąstymo vietą Ned Herrmann apibrėžtame mąstymo universume buvo atlikta Edward de Bono mąstymo lavinimo pamoktų turinio analizė (žr. 3 priedą).

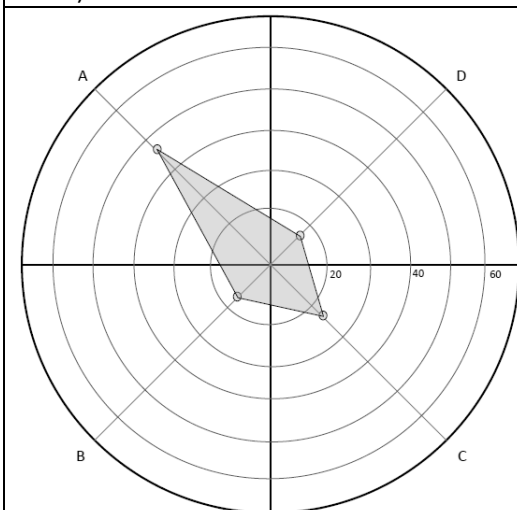
Buvo žiūrima kokio mąstymo mokoma kiekvienoje pamokoje ir kiekviena pamoka priskiriama vienam ar net kelioms modelio sritims. Rezultatai buvo apibendrinti skirtingoms CoRT programos dalims (nuo a iki f, 7 pav.), visai CoRT programai (g, 7 pav.) ir „Šešioms mąstymo kepuraitėms“ (h, 7 pav.) ir atvaizduoti grafiškai.

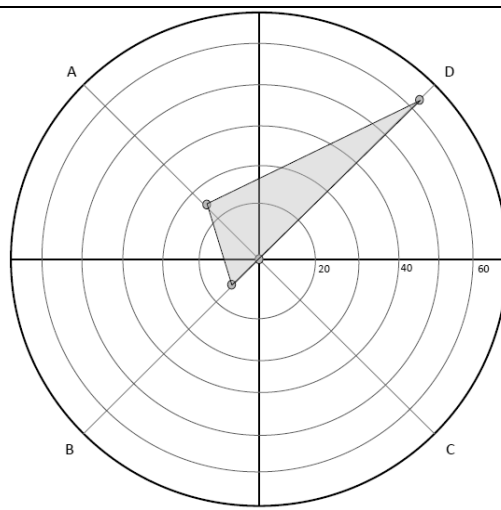
a) CoRT 1 IŠPLĒTIMAS

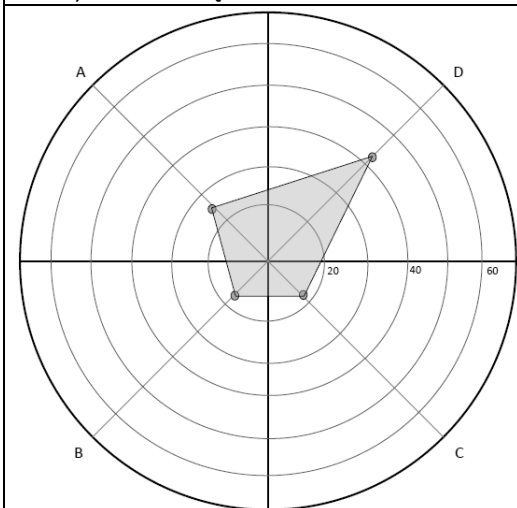
b) CoRT 2 ORGANIZAVIMAS

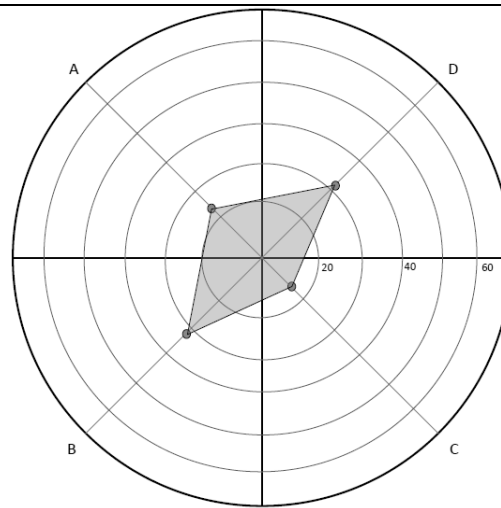
c) CoRT 3 SAŅEIKA

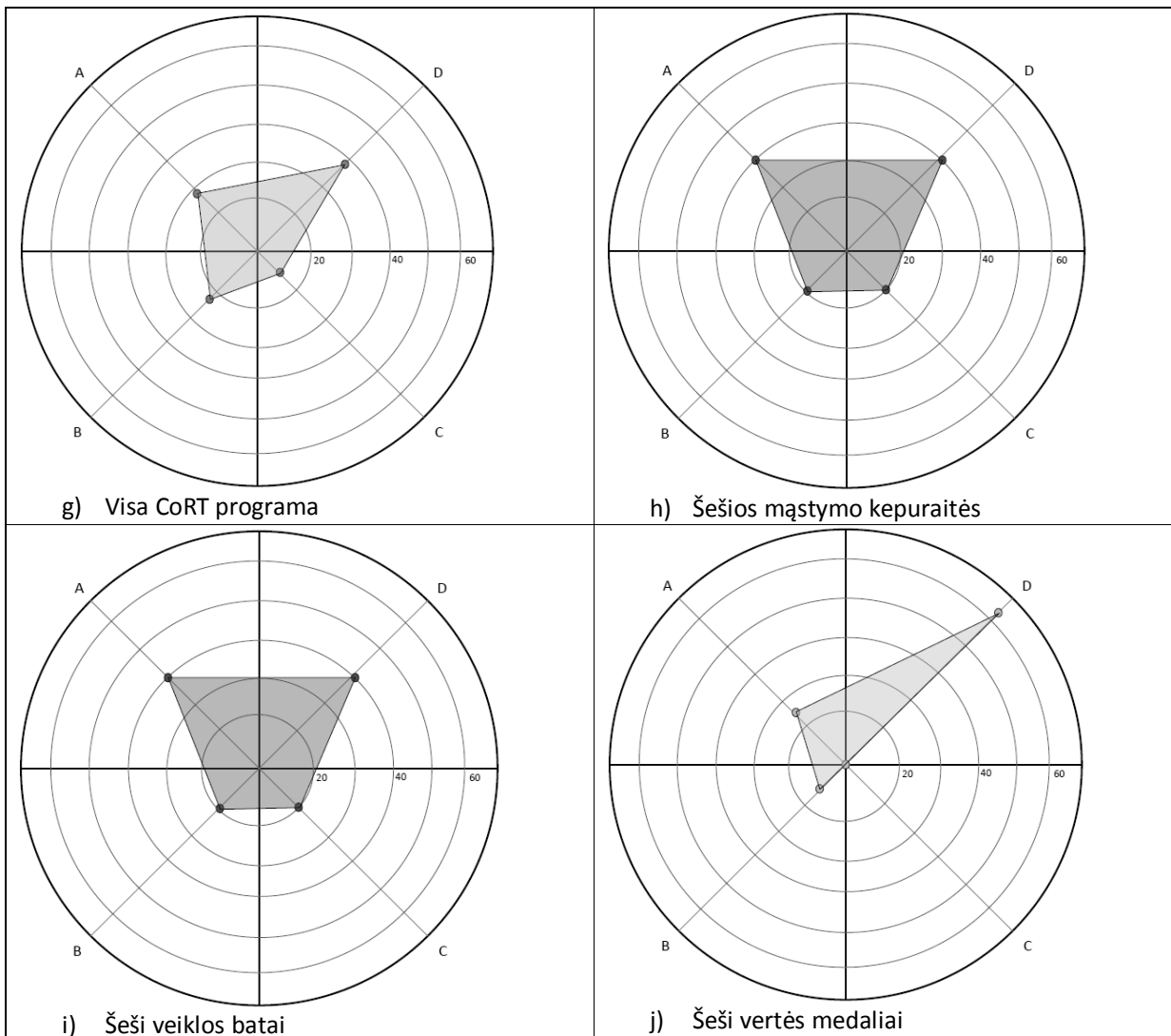
d) CoRT 4 KŪRYBA

e) CoRT 5 INFORMACIJA IR JAUSMAI

f) CoRT 6 VEIKIMAS

7 pav. Skirtingų Edward de Bono mąstymo lavinimo programos dalių mąstymo aptėptis

Analizuojant mąstymo pamokų turinį pastebėta, kad CoRT programa ir „Šešios mąstymo kepuraitės“ apima visas keturias sritis. Mažiausiai dėmesio skiriama C sričiai, o joje visai neliečiama jutiminė, kinestetinė ir muzikinė mąstymo komponentė.

B sritis pačių pamokų turinyje atsispindi silpniau, tačiau dėl dBT metodikos specifikos ji lavinama kiekvienoje Edward de Bono mąstymo pamokoje. Kiekvienoje dBT mąstymo pamokoje įvedama vienokia arba kitokia mąstymo disciplina. Įvaldant naujus mąstymo įrankius keičiama mąstymo organizacija.

Pagrindinė šios analizės išvada yra ta, kad Edward de Bono mąstymo lavinimo programa (CoRT ir „Šešios mąstymo kepuraitės“ apima visą Ned Herrmann aprašytą mąstymo universumą.

1.2.2. Edward de Bono mąstymas kaip bazinė kompetencija

Dažniausiai mąstymą mes siejame su žmogaus gabumais, gebėjimais ar įgūdžiais. Čia mes mąstymui suteiksime bazinės kompetencijos statusą.

Jei bendrąsias kompetencijas išskiriame pagal, tai kad jos bendros visoms profesinės veiklos ir gyvenimo sritims, tai bazinėmis galime laikyti tas, kurios būtinos tiek bendrų, tiek specifinių kompetencijų plėtotei. Bazinės kompetencijos sukuria bazę kitų kompetencijų plėtrai. Jei bendromis kompetencijomis mes laikome mokymosi, problemų sprendimo, bendravimo ir kt. kompetencijas, svarbias kiekvienoje gyvenimo srityje, tai mąstymas sukurs bazę tų kompetencijų plėtrai. Kitaip tariant, mąstymas yra svarbus ir mokymuisi, ir problemų sprendimui, ir bendravimui.

Edward de Bono mąstymas yra daugiau negu mąstymo įrankių įvaldymo įgūdžiai, daugiau, negu gebėjimas atlikti mąstymo reikalaujančias užduotis ir daugiau negu žinios apie mąstymą. Edward de Bono mąstymas savyje talpina ir proto nuostatas, kurios iškelia specifines vertybes, nukreipiančias mąstymą tam tikra linkme.

Todėl čia Edward de Bono mąstymą aprašysime kaip bazinę kompetenciją, apimančią sutartinius kompetencijos komponentus: vertybines nuostatas, gebėjimus, įgūdžius ir žinias.

Vertybinės nuostatos, grindžiančios DBT mąstymą

Edward de Bono mąstyme galima išskirti aštuonias principines nuostatas:

1. Mąstymas – tai ne duotybė, o sąmoningai plėtojamas įgūdis
Vertybe tampa nuolatinis savo mąstymo tobulinimas. Pripažįstama, kad mąstymas prieinamas kiekvienam, ne tik „išrinktiesiems“, „gabiesiems“, „intelektualiesiems“. Kiekvienas galime išmokti mąstyti geriau, negu mąstome natūraliai. Minties įrankių įvaldymas gali ženkliai praplėsti mūsų mąstymo galimybes. Mes sąmoningai apsisprendžiame lavinti savo mąstymą.
2. Atvirumas galimybėms
Vertybe tampa tai, kas dar gali būti, tai ką dar galiu suvokti, ką galiu pamąstyti ir realizuoti. Nėra tos „tiesos“, už kurios neslypėtų naujo s „tiesos“ galimybės. Galimybė visuomet yra, tik reikia jos ieškoti. Tam, kad ją pamatytume dažnai mums teks peržengti savo išankstinius nusistatymus.
3. Mąstymas turi vesti į kaitą
Suvokimo, mąstymo ir veiksmų kaita yra vertybė. Jei pasistengsime atsikabinti nuo mąstymo šablonų ir pažvelgti kitaip, tai galime tikėtis kaitos. Daug svarbiau yra žvelgti į priekį ir tyrinėti naujas galimybes, negu analizuoti tai kas yra arba buvo.
4. Mąstymas turi būti konstruktyvus
Kūryba ir konstruktyvi veikla yra aukščiausios vertybės. Mąstymas skirtas kurti, o ne griauti. Mes turime „pastatyti į vietą“ kito požiūrį griauančią kritiką, vengti skirtingų idėjų konfrontacijos, o siekti konstruktyvaus dialogo ir sinergijos
5. Mąstymas turi būti tikslingas
Svarbu yra ne tiek pats mąstymas, o tai, ko mes juo siekiame. Mąstymas turi tarnauti tikslui, vesti į rezultatą ir veiksmą. Mes galime užsiimti proto mankšta, bet to negana, jei kiekvienoje mąstymo situacijoje nebandome išsikelti tikslo ir nukreipti savo mąstymo pastangas to tikslo siekimui.

6. Paprastumas ir efektyvumas Sudėtingumas nėra protingumo matas, genialumas paprastume. Paprastumas ir efektyvumas yra mūsų siekiamos vertybės. Mes turime pripažinti, kad visuomet yra galimybė tą patį padaryti paprasčiau ir efektyviau, tik reikia pasistengti.
7. Emocijos ir jausmai – natūrali mąstymo dalis Pripažįstame, kad emocijos ir jausmai yra natūrali mąstymo dalis. Emocijos ir jausmai dalyvauja dalykų suvokime ir „nuspalvina“ mūsų mąstymą. Mes turime įvertinti jų reikšmę, tačiau stengtis pastatyti juos į savo vietą ir neleisti iškreipti suvokimo.
8. Kito žmogaus požiūris – galimas ir pagrįstas Kito žmogaus požiūris yra vertybė, ypač jei jis skiriasi nuo mano. Kad ir kaip mes su juo nesutinkame, turime pripažinti, kad jis yra pagrįstas skirtinga patirtimi ir turima informacija, skirtingu suvokimu, mąstymu, tikėjimu ir vertybėmis. Gali būti ir toks požiūris.

Įvardžius Edward de Bono mąstymą šios vertybinės nuostatos tampa kasdieninio mąstymo norma. Šių vertybinių nuostatų visuma formuoja apibrėžtos mąstymo kultūros prielaidas.

dbt mąstymo gebėjimai

1. Atskirti mąstymą nuo savo EGO Tai gebėjimas išlikti objektyviu savo mąstymo atžvilgiu, kaip ir bet kokių kitų gebėjimų ir įgūdžių atžvilgiu. dbt mąstytojas geba atsitraukti ir pažvelgti iš šalies į savo mąstymą, sugeba atsikratyti idėjos "mano idėja turi būti geriausia", „aš visuomet turiu būti teisus“.
Į mąstymo sėkmę ir nesėkmę dbt mąstytojas geba pažvelgti iš mąstymo operacijų ir instrumentų perspektyvos: „geltona kepuraitė padėjo pamatyti...“, „šis mąstymo įrankis čia pasiteisino“, „ši mąstymo operacija įnešė sumaištį“; o ne iš asmeninės perspektyvos: „man nepavyko, aš kvailas“, „koks aš protingas“.
2. Reguluoti savo mąstymo "objektyvą" dbt mąstytojas geba:
- pažvelgti plačiai: pamatyti galimybes ir alternatyvas, praskleisti galimus analizės aspektus, matyti ryšį tarp abstrakčios idėjos ir konkretaus pavyzdžio.
 - susifokusuoti ties specifiniais dalykais, eiti gilyn, iš dėmesio lauko nepamesti svarbių detalių;
 - esant reikalui persijungti nuo plataus požiūrio prie detalaus vaizdo taip kaip gali būti reguliuojamas kameros objektyvas
3. Laiku "perjungti bėgius" savo mąstyme dbt mąstymas apima daugelį mąstymo būdų: loginį, kritinį, kūrybinį, refleksyvų, analitinį ir sintetinį ... dbt įrankiai padeda įvaldyti šiuos skirtingus mąstymo būdus. dbt mąstytojas ne tik žino kada ir kaip panaudoti skirtingus mąstymo būdus, bet ir sugeba konkrečioje situacijoje persijungti nuo vieno mąstymo būdo prie kito, taip kaip vairuotojas sugeba perjungti mašinos bėgius.
4. Gebėjimas ieškoti naujų galimybių... dbt mąstymas gali būti pavadintas galimybių (PO angl. possibility) mąstymu. dbt mąstytojas nesaugoja „status quo“, jis veržiasi toliau, ieškodamas naujų alternatyvų, suvokimų, požiūrio, paaiškinimų ir idėjų. Net ir priėmęs sprendimą dbt mąstytojas žino, kad tai tik vienas iš galimų sprendimų, todėl, esant reikalui, bet kada gali lengvai grįžti prie naujų galimybių paieškos.
5. Išlaikyti mąstymo paskirtį, fokusą ir kreipti į siekiamą rezultatą Tai gebėjimas bet kurioje mąstymo situacijoje atsakyti į klausimus: „ko aš siekiu?“, „kokio rezultato iš savo mąstymo tikiuosi?“ ir savo mąstymą nukreipti siekiamo rezultato linkme.

	dBT mąstytojas nesiblaško į šonus, o priklausomai nuo siekinio koncentruojasi į išvados parengimą, uždavinio sprendinio paiešką, problemos sprendimą, naujo projekto parengimą ar požiūrio atskleidimą. Dėl to, dBT mąstymas dažnai įvardinamas kaip efektyvus mąstymas.
6. Atskirti tai, kas "galėtų būti" ir tai, kas "turi būti"	<p>Jei kam nors priskiriame 'tiesos' statusą, tai sakome: "turi būti". Logika teigia, kad "turi sekti tokia išvada". dBT mąstytojas geba atpažinti „turi būti nuostatą“ ir įvertinti jos ribotumą.</p> <p>dBT mąstytojas geba mesti iššūkį "tiesai" ir parodyti, kad tai tik galimybė, kad tai tik vienos iš logikų išvada, kad tai paremta tik vienu iš galimų suvokimų ar ribota informacija. Metus iššūkį nėra sunku „turi būti“ tipo teiginį performuluoti į „gali būti“ teiginį.</p> <p>dBT mąstytojas savo kalboje labai aiškiai skiria galimybių ir būtinybių leksiką.</p>
7. Pritaikyti mąstymo situacijai adekvačius minties įrankius	<p>dBT mąstytojas atpažįsta situacijas, kurios reikalauja mąstymo, geba išskirti mąstymo situacijų tipus: „čia vertinimo situacija“, „čia projektavimo situacija“, „čia problemos sprendimo situacija ir t.t.“</p> <p>dBT mąstytojas geba parinkti konkrečiai situacijai adekvačius mąstymo įrankius ir numatyti jų pritaikymo nuoseklumą.</p> <p>Kadangi dBT mąstytojas pats valdo įrankius, tai jis gali pritaikyti tuos įrankius individualiai mąstant arba organizuojant kitų mąstymą toje situacijoje.</p>

Žinios, padedančios įvaldyti dBT mąstymą

Apie natūralius mąstymo mechanizmus	<p>dBT mąstytojas žino esminius mąstymo mechanizmus, kuriais yra pagrįdžiamas dBT mąstymas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • suvokimo dinamiką • mąstymo šablonų formavimąsi • mąstymo šablonų panaudojimą kasdieniniame mąstyme • mąstymo šablonų peržengimą ir keitimo galimybes.
Apie skirtingus mąstymo būdus	<p>dBT mąstytojas žino ir skiria skirtingas mąstymo modas (būdus):</p> <ul style="list-style-type: none"> • kritinį ir kūrybinį mąstymą • paralelinį ir konfrontacinį mąstymą • analitinį ir lateralinį mąstymą • "vandens" ir "akmens" logikas <p>Svarbu ne tik žinoti ir gebėti atpažinti skirtingus mąstymo būdus, bet ir suvokti jų privalumus, trūkumus ir suabsoliutinto panaudojimo pavojus skirtingose mąstymo situacijose. Šios žinios padeda efektyviai panaudoti skirtingus mąstymo būdus.</p>
Apie mąstymo instrumentariją	<p>dBT mąstytojas žino, kad yra daugybė mąstymo instrumentų. Jis žino mąstymo instrumentus, kuriuos siūlo Dr. Edward de Bono.</p> <p>Jis žino ne tik įrankių pavadinimus ar jų pagalba atliekamas minties operacijas, bet ir kiekvieno įrankio paskirtį.</p> <p>dBT mąstytojas yra susikūręs savo „mąstymo įrankių dėžutę“, kurioje susidėjęs žinomus mąstymo įrankius taip, kad juos galima būtų greitai rasti.</p> <p>Tai gali būti dBT minties įrankiai:</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • CoRT programos įrankiai • "Suvokimo žemėlapis" • Lateralinio mąstymo technikos
Apie skirtingas situacijas	mąstymo	<p>dBT mąstytojas skiria situacijas, kuriose būtina mąstyti, o kuriose - nebūtina.</p> <p>Pažįstamas situacijas, kuriose būtina mąstyti, dBT mąstytojas susikirto į tam tikrus tipus pagal mąstymo pobūdį kurio jos reikalauja. Čia jis gali susikurti savo arba naudotis kitų sukurtomis mąstymo situacijų tipologijomis.</p> <p>Jis žino tas situacijas, kurios įvedamos CoRT 1 programoje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Taisyklių kūrimo situacija; • Planavimo situacija; • Sprendimo priėmimo situacija. <p>Ir kitas situacijas, su kuriomis tenka dažniausiai susidurti. Pvz.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reagavimo į idėjas situacijos • Problemų sprendimo situacijos • Idėjų kėlimo situacijos • Emocinės situacijos • Tyrimų ar analizės situacijos
Apie galimas strategijas	mąstymo	<p>dBT mąstytojas žino:</p> <ul style="list-style-type: none"> • apie mąstymo paskirtį skirtingose situacijose • apie specifinius mąstymo būdus (analitinis, kritinis, kūrybinis ir t.t.), kurie reikalingi tose situacijose • apie mąstymo instrumentus ar jų derinius, kuriuos galima panaudoti tose situacijose
Apie savo mąstymą		<p>dBT mąstytojas pažįsta save kaip mąstytoją:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žino savo natūralų mąstymo stilių • Atpažįsta savo naudojamą logiką ar su disciplina/mokslu siejamas mąstymo sistemas: humanitarinis mąstymas, technokratinis mąstymas, gamtamokslinis mąstymas ir t.t.; • Jau įvaldytus mąstymo būdus • Jau įvaldytus mąstymo instrumentus • Savo mąstymo stipriąsias puses, • Savo mąstymo ribotumus, kuriuos galima peržengti instrumentų pagalba
Apie mokymosi metodiką	mąstyti	<p>dBT mąstytojas žino kaip galima mokytis mąstyti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kaip plėtoti skirtingas mąstymo kompetencijos dalis: kaupti žinias apie mąstymą, lavinti mąstymo įrankių įvaldymo įgūdžius, mokytis taikyti mąstymo įrankius ir dBT mąstymo principus. • Kaip efektyviai išnaudoti skirtingas mokymosi mąstyti situacijas: mokytis savarankiškai ir su kitų pagalba, mokytis individualiai

arba grupėje, tam specialiai sukurtose situacijose ir natūraliose kasdieninio gyvenimo situacijose.

dbT mąstymo įgūdžiai

Minties įrankių įvaldymo įgūdžiai	<p>dbT mąstytojas įvaldęs įvaldęs mąstymo įrankius: PMI, CAF, C&S, AGO, APC, FIP, OPV ir kt.</p> <p>Jis ne tik moka atlikti mąstymo įrankio reikalaujamus minties veiksmus, bet tas mokėjimas perauga į įgūdį, o įgūdis į automatizmą.</p> <p>Jis įgudęs panaudoti mąstymo įrankio etiketes kaip specifinių mąstymo operacijų jungiklius.</p>
Mąstymo operacijų perjungimo įgūdis	<p>Treniruotas dbT mąstytojas gali lengvai persijungti nuo vienos mąstymo operacijos prie kitos ir tą persijungimą atlikti ne savaime, o sąmoningai; Jis įgudusiai gali ne tik „paimti“ mąstymo instrumentą ir su juo pamąstyti, bet ir jį „padėti“ bei pakeisti kitu instrumentu.</p>
Minties įrankių taikymo įgūdžiai	<p>dbT mąstytojas ne tik kaupia mąstymo instrumentus, bet ir juos aktyviai naudoja kasdieniniame gyvenime:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jei pradedantis dbT mąstytojas yra pakankamai įgudęs panaudoti mąstymo įrankį konkrečioje situacijoje, jei kas nors kitas to paprašo, tai pažengusysis – turėtų naudoti įrankius savarankiškai. • Jei pradedantis dbT mąstytojas mąstymo situacijoje gali įgudusiai pritaikyti vieną įvaldytą mąstymo įrankį, tai pažengusysis įvaldo interaktyvaus mąstymo įrankių panaudojimo įgūdžius. • dbT pradedantis mąstytojas gali būti įgudęs savarankiškai naudoti mąstymo įrankius individualaus mąstymo situacijose, tai patyręs mąstytojas jau įgyja mąstymo įrankių panaudojimo grupiniame darbe įgūdžių.

1.2.4. dbT instrumentarijus

Čia trumpai supažindinsime su Edward de Bono mąstymo instrumentarijumi

CoRT programa

3 lentelė

CoRT programos pamokos

Pamokos Nr.	Programos dalys Pamokos turinys	Paskirtis
	CoRT 1 IŠPLĖTIMAS	Šios programos dalies pagrindinė paskirtis yra dėmesį nukreipiančių įrankių pagalba praplėsti suvokimą.
1	Plius, Minus, Įdomu (PMI)	Įrankis skirtas idėjų apmąstymui ir idėjos suvokimo išplėtimui nuo „gera idėja“ ar „bloga idėja“ iki „idėja siūlanti naujas galimybes“. Įrankis padeda išvengti greitų, neapgalvotų ir emocijomis grįstų vertinimų.
2	Įvertink visus veiksnius (CAF)	Įrankis tarnauja atsakingam sprendimų priėmimui, planavimui arba projektavimui. Įrankis padeda praplėsti suvokimą nukreipiant

		dėmesį į visus, o ne tik akivaizdžius veiksmus, darančius ar galinčius daryti įtaką nagrinėjamoje situacijoje. Suvokimas praplečiamas ir pervedant dėmesį nuo savęs ir savo sprendimo prie platesnio konteksto, kuriame slypi dauguma veiksmų.
3	Taisyklės	Tai plačiai gyvenime ir veikloje sutinkama mąstymo apie taisyklės situacija, kurios paskirtis programoje yra praktikuotis PMI ir CAF įrankių panaudojimą.
4	Padariniai ir pasekmės (C&S)	Įrankis tarnauja atsakingam sprendimų priėmimui, planavimui arba projektavimui. Įrankis padeda praplėsti suvokimą nukreipiant dėmesį į numatomų veiksmų pasekmes. Įrankis padeda praplėsti suvokimą nukreipiant dėmesį nuo momentinių iki ilgalaikių pasekmių, nuo tiesioginių veiksmo pasekmių iki netiesioginių pasekmių, kurias gali sukelti tiesioginės veiksmo pasekmės.
5	Siekiai, tikslai, uždaviniai (AGO)	Įrankis tarnauja veiklos ir mąstymo tikslingumui ir prasmingumui. Įrankis padeda suvokti savo individualius ir grupės tikslus ir atliekamų ar planuojamų veiksmų paskirtį. Įrankis padeda praplėsti suvokimą pervedant dėmesį nuo tolimųjų siekių iki konkrečių uždavinių šiai dienai.
6	Planavimas	Tai plačiai gyvenime ir veikloje sutinkama mąstymo į priekį situacija, kurios paskirtis programoje yra praktikuotis PMI, CAF, C&S ir AGO įrankių panaudojimą.
7	Prioritetai (FIP)	Įrankis tarnauja veiklos ir mąstymo organizavimui. Jis padeda pamatyti, kur link turime nukreipti savo mąstymą ir pastangas pirmiausia. Įrankis plečia mūsų suvokimą praveddamas mūsų dėmesį nuo svarbiausių iki mažiausiai svarbių dalykų. Dalykas tampa svarbiausiu, kai jis atranda vietą prioritetų eilėje.
8	Alternatyvos, galimybės, pasirinkimai (APC)	Įrankis tarnauja kasdieninės veiklos situacijose, kur mums atrodo, kad mes turime „geriausią“ sprendimą, veiklos būdą ar situacijos paaiškinimą. Įrankis praplečia suvokimą padėdamas nukreipti dėmesį nuo „akivaizdaus“ prie „galimo“ ir taip sukuria kaitos galimybę. Šis įrankis padeda išsilaisvinti trafaretinių rėmų ir suteikia veiklai ir mąstymui lankstumą.
9	Sprendimai	Tai dažnai pasitaikanti mąstymo situacija: mums kas dieną tenka priimti didesnius ar mažesnius, svarbius ar mažiau svarbius sprendimus. Pamokos paskirtis CoRT programoje praktikuotis mąstymo įrankių PMI, CAF, C&S, AGO, FIP ir APC panaudojimą priimant sprendimus.
10	Kitų žmonių požiūris (OPV)	Įrankis tarnauja ne tik individualaus mąstymo, bet ir komunikacijos situacijose. Jis padeda peržengti savo EGO ir išgirsti kitą, kitokio žmogaus požiūrį ir jį priimti kaip galimą ir pagrįstą. Kito žmogaus požiūrio išgirdimas ir įskaitymas jau savaime praplečia suvokimą.
	CoRT 2 ORGANIZAVIMAS	Šios programos dalies paskirtis kristalizuoti bendrus mąstymo aspektus į apibrėžtas mąstymo operacijas ir padėti suorganizuoti mąstymą
11	Atpažink	Šis minties veiksmas atliekamas kas dieną daugybėje situacijų. Jo kristalizacijos į dirbtinai atliekamą mąstymo operaciją paskirtis yra pirminio suvokimo įsivardinimas, jo pasitikrinimas ir galima korekcija. Pamoka atkreipia mūsų dėmesį į pirminį - suvokimu grįstą – mąstymo etapą.
12	Analizuok	Mes vienaip ar kitaip analizuojame dalykus kas dieną. Analizė

		neatsiejama nuo pažinimo situacijų. Analizės kristalizacijos į dirbtinai atliekamą mąstymo operaciją paskirtis yra jos išpildymo tikslumo ir pilnumo siekimas. Pamoka padeda parinkti tinkamą analizės metodą ir jį tiksliai išpildyti.
13	Palygink	Lyginimas mus lydi kiekvieną dieną, ypač pažinimo ir vertinimo situacijose. Palyginimo kristalizacijos į dirbtinai atliekamą mąstymo operaciją paskirtis yra jos išpildymo tikslumo ir pilnumo siekimas. Pamoka padeda disciplinuotai atlikti palyginimo veiksmus.
14	Išrink	Mes renkamės dalykus kas dieną, daugelis pasirinkimų grįsti mūsų emocijomis ir priminiu suvokimu. Pasirinkimo kristalizacijos į dirbtinai atliekamą mąstymo operaciją paskirtis yra pasirinkimo racionalumo užtikrinimas. Pamoka moko įsivardinti keliamus reikalavimus bei juos panaudoti priimant pasirinkimo sprendimą.
15	Pažvelk kitaip	Tai nėra natūralus ir kas dieną naudojamas minties veiksmas. Jo išskyrimas kaip dirbtinai atliekamos mąstymo operacijos paskirtis padėti mums sąmoningai ieškoti kito žiūrėjimo būdo, kito suvokimo. Ši operacija kuria prielaidas mąstymo efektyvumui ir kūrybiškumui.
16	Pradėk	Bet kurioje mąstymo sesijoje mes kur nors pradėdame. Pradėti sunkiausia. Šios pamokos paskirtis padėti susiorganizuoti mąstymo pradžioje ir žengti pirmą žingsnį link siekiamų mąstymo rezultatų.
17	Organizuok	Organizavimo paskirtis yra išvengti maišaties mąstyme ir pasiekti geriausių mąstymo rezultatų efektyviausiu būdu. Pamokos paskirtis padėti pasirengti konkrečioje mąstymo situacijoje adekvatų mąstymo planą.
18	Fokusuok	Efektyviai mąstydami mes turime žinoti, į ką kiekvienu momentu nukreiptas mūsų dėmesys. Fokusavimo paskirtis suvaldyti dėmesį mąstymo sesijos metu: reflektuoti momentinį fokusą ir, esant reikalui, jį koreguoti.
19	Apjunk	Efektyviai mąstydami mes darome pažangą link siekiamų rezultatų. Mąstymo sesijos eigoje atliekamas sujungimas padeda tą pažangą užfiksuoti. Sujungimo paskirtis ne tik fiksuoti tarpinį rezultatą, bet ir parodyti mąstymo spragas bei išryškinti kryptis, kuriomis verta giliau pamąstyti.
20	Daryk išvadas	Mąstymas yra neefektyvus, jei jo gale nėra aiškios išvados . Išvada nebūtinai turi būti tokia, kokios siekėme, bet būtinai ji turi būti aiškiai apibrėžta. Ši pamoka padeda apibrėžti tikslias, preliminarias ir kintamas išvadas.
	CoRT 3 SAŲVEIKA	
21	21. Išnagrinėk abi puses (EBS)	Diskusijose, disputuose, debatuose, ginčuose ar nesutarimuose yra dvi pusės. Kiekviena pusė yra įsitikinusi savo teisumu ir kitos pusės klaidingumu. Tada kiekviena pusė yra taip užsiėmusi savo požiūrio išsakymu ir teisingumo įrodymus, kad niekada realiai neklauso kitos pusės argumentų. Šio įrankio paskirtis sąmoningai nukreipti dėmesį nuo savo pozicijos į kitos pusės argumentus.
22	Įrodymas: tipas	Įrodinėdami ir argumentuodami mes permaišome faktus ir savo bei kitų žmonių nuomonę. Šio įrankio paskirtis padėti diskusijos dalyviams atskirti objektyvius faktus ir subjektyvias nuomones.
23	Įrodymas: vertė	Kiekvienos pusės argumentus palaikantys įrodymai nėra vienodos

		vertės. Kai kurie įrodymai labai stipriai paremia argumentą, tačiau kiti argumentacijoje yra mažiau vertingi. Šio mąstymo įrankio paskirtis padėti įvertinti argumentą paremiančius įrodymus ir išskirti juos į pamatinius, stiprius ir silpnus
24	Įrodymas: struktūra	Diskusijoje mes naudojame daugybę pozicijų paremiančių įrodymų. Jie kartais būna pavieniai, o kartais glaudžiai tarpusavyje susiję. Šis mąstymo įrankis mums padeda įžvelgti vidinę argumentacijos struktūrą.
25	Sutinku, nesutinku, nesvarbu (ADI)	Išanalizavus kitos pusės argumentaciją, įrodymų tipus vertę ir struktūrą tenka užimti savo poziciją kitos pusės argumentų atžvilgiu. Šis mąstymo įrankis padeda užimti tris pozicijas: „sutinku“, „nesutinku“ ir „nesvarbu“.
26	Būti teisiu 1: parodyti, remtis	Diskusijose siekdami parodyti savo teisumą naudojame skirtingus būdus. Ši pamoka padeda įvaldyti du iš jų: parodymą kaip buvo, yra ar gali būti ir pasirėmimą tuo, kas jau pripažįstama kaip teisinga. Šių būdų žinojimas padeda sąmoningai juo panaudoti sustiprinant poziciją.
27	Būti teisiu 2: įvardyti, įvertinti	Diskusijose siekdami parodyti savo teisumą naudojame skirtingus būdus. Ši pamoka padeda įvaldyti du iš jų: įvardinimą priklijuojant pažįstamą etiketę ir įvertinimą. Šių būdų žinojimas padeda sąmoningai juo panaudoti sustiprinant poziciją.
28	Būti neteisiu: padidinti, praleisti	Niekas nenori būti neteisis, bet yra standartiniai būdai tapti neteisiu. Jų žinojimas geriau padeda jų išvengti. Ši pamoka atkreipia dėmesį į du būdus: padidinimą ar perdėjimą ir sąmoningą ar nesąmoningą praleidimą.
29	Būti neteisiu: klysti, iš anksto nusiteikti	Niekas nenori būti neteisis, bet yra standartiniai būdai tapti neteisiu. Jų žinojimas geriau padeda jų išvengti. Ši pamoka atkreipia dėmesį į du būdus: paprastą suklydimą ir išankstinį nusiteikimą.
30	Rezultatas	Kartais po diskusijų ar ginčijų mes išsiskiriame su pergales ar pralaimėjimo emocija, bet nebandome fiksuoti racionalaus diskusijos rezultato. Ši pamoka mums padeda sąmoningai fiksuoti rezultatą, nepriklausomai nuo diskusijos baigties.

„Šešių mąstymo kepuraičių“ sąranga

4 lentelė

Šešių mąstymo kepuraičių sąranga

Pamokos Nr.	Pamokos turinys	Paskirtis
1	Raudona kepuraitė	Ši kepuraitė padeda tvarkytis su emocijomis, jausmais ir nuojautomis skirtingose gyvenimo ir veiklos situacijose: emocijų apvaldymo, sprendimo situacijose ir bendravimo situacijose. Ji padeda: <ul style="list-style-type: none"> • Atkreipti dėmesį į emocijas: sužinoti apie jas, jas įteisinti, jas išlaisvinti; • Patikrinti ir pasirinkti - prieš įgyvendinant sprendimą verta pasitikrinti, ar jis nėra prieš mūsų vertybes, jausmus

		ir emocijas.
2	Balta kepuraitė	Ši kepuraitė padeda tvarkytis su informacija ir faktais. Dvi pagrindinės BALTOS kepuraitės paskirtys: <ul style="list-style-type: none"> • Stimuliuoti mąstymą - tam, kad galėtume pradėti mąstyti mes turime turėti pradinę informaciją; • Patikrinti mąstymą - jei mąstymo metu mums kilo idėjos, mes galime užklausti naujos informacijos reikalingos idėjos patikrinimui
3	Geltona kepuraitė	Ši kepuraitė padeda užimti racionalaus optimizmo poziciją, kuri aktuali reagavimo į idėjas, vertinimo ir pesimistinėse situacijose. Jos paskirtys: <ul style="list-style-type: none"> • Išryškinti idėjos vertę, tai svarbu pačioje idėjos svarstymo pradžioje. • Išryškinant privalumus atsverti juodos kepurės išryškintus trūkumus. • Padaryti tai, kad žalios kepuraitės pasiūlyta kūrybiška idėja suveiktų, t.y. atrasti joje racionalų pagrindą.
4	Juoda kepuraitė	Juoda kepuraitė kaip mąstymo įrankis padeda sąmoningai užimti konstruktyvios kritikos poziciją, kuri yra aktuali idėjos plėtojimo, vertinimo ir nepamatuoto optimizmo situacijose. Jos panaudojimo paskirtys: <ul style="list-style-type: none"> • Pradžioje ir viduje svarstymų galime ieškoti silpnų idėjos pusių tam, kad toliau idėją galėtume patobulinti; • Gale svarstymų juodą kepurę galime panaudoti rezultato įvertinimui.
5	Žalia kepuraitė	Žalia kepuraitė kaip mąstymo įrankis padeda sąmoningai užimti kūrybinę poziciją, kuri aktuali nežinojime, problemų sprendime, ateities numatyme, projektavime ir meninėje raiškoje. Jos paskirtis tose situacijose yra padėti: <ul style="list-style-type: none"> • išlaisvinti fantaziją, • kelti idėjas ir hipotezes ir • išprovokuoti naują požiūrį.
6	Mėlyna kepuraitė	Mėlyna kepuraitė kaip mąstymo įrankis padeda sąmoningai užimti mąstymo organizavimo poziciją. Jos paskirtys yra padėti: <ul style="list-style-type: none"> • Numatyti mąstymo paskirtį; • Suplanuoti mąstymo sesiją; • Sekti mąstymo eigą; • Nukreipti mąstymą siekiamo rezultato linkme; • Apibendrinti mąstymo įdirbį; • Fiksuoti mąstymo rezultatus.
7	Šešios mąstymo kepuraitės kaip mąstymo sąranga	Ši mąstymo sąranga tarnauja mąstymo efektyvumui bet kuriose mąstymo situacijose ir paralelinio mąstymo principų realizacijai komunikacijoje.

„Šešių veiklos batų“ sąranga

5 lentelė

Šešių veiklos batų sąranga

Pamokos Nr.	Pamokos turinys	Paskirtis
1	Formalūs laivyno batai	Ši batų pora kaip mąstymo įrankis padeda kristalizuoti geriausias veiklos būdus ir juo panaudoti standartinėse situacijose; Ji tarnauja veiklos efektyvumui: taupo laiką ir sumažina klaidos tikimybę.
2	Rudi rudeniniai batai	Ši batų pora kaip mąstymo įrankis padeda lanksčiai ir adekvačiai ir pragmatiškai reaguoti „čia ir dabar“ į kasdieninio gyvenimo situacijas, rodyti iniciatyvą ir išlaikyti situacijos kontrolę.
3	Pilki sportiniai bateliai	Ši batų pora kaip mąstymo įrankis padeda dirbti su informacija: ją rinkti ir ją apmąstyti. Jie tarnauja visose tyrinėjimo reikalaujančiose veiklos situacijose.
4	Oranžiniai guminiai batai	Ši batų pora kaip mąstymo įrankis padeda operatyviai veikti pavojaus situacijose. Jie padeda greitai suvaldyti emocijas, įvertinti situaciją, greitai ir lanksčiai suplanuoti veiksmus, pasidalinti atsakomybę ir imtis neatidėliotinių veiksmų.
5	Rožinės šlepetės	Ši batų pora kaip mąstymo įrankis atkreipia mūsų dėmesį į žmones: jų poreikius, norus, jausmus ir požiūrius. Ši pora batų pora padeda mūsų rūpesčiui žmonėmis išvirsti į konkrečius veiksmus šių žmonių atžvilgiu.
6	Violetiniai jėjimo batai	Ši batų pora kaip mąstymo įrankis padeda mąstyti apie veiksmus, susijusius su vaidmenų atlikimu. Jie padeda apsibrėžti užimamas pozicijas, atliekamus vaidmenis, įsipareigojimus ir numatyti veiksmus tų vaidmenų išpildymui.
7	„Šeši veiklos batai“ kaip mąstymo sąranga	Ši mąstymo sąranga tarnauja efektyviam veiksmui skirtingo tipo gyvenimo ir veiklos situacijose. Ji padeda identifikuoti situacijos tipą ir parinkti adekvatų veiksmų modelį.

„Šešių veiklos medalių“ sąranga

6 lentelė

„Šešių vertės medalių“ sąranga

Pamokos Nr.	Pamokos turinys	Paskirtis
1	Bronzinis medalis	Šio medalio kaip mąstymo įrankio paskirtis atkreipti dėmesį į vertes, kurios kyla iš individualaus suvokimo. Jis padeda įžvelgti bei kurti įvaizdžio vertę.
2	Medinis medalis	Šio medalio kaip mąstymo įrankio paskirtis atkreipti dėmesį į gamtą kaip į vertybę. Jis padeda įžvelgti žmonių veiklos pavojus gamtai bei saugoti gamtą, tame tarpe ir žmogiškąją prigimtį.
3	Stiklinis medalis	Šio medalio kaip mąstymo įrankio paskirtis atkreipti dėmesį į paprastumo, kūrybiškumo ir inovacijos vertybes. Jis padeda atpažinti šių vertybių raišką žmonių veikloje ir patiems didinti veiklos kūrybinę vertę.
4	Plieninis medalis	Šio medalio kaip mąstymo įrankio paskirtis atkreipti dėmesį į kokybės vertybes. Jis padeda vertinti ir savo veikloje siekti kokybės.
5	Sidabrinis medalis	Šio medalio kaip mąstymo įrankio paskirtis atkreipti dėmesį į

		organizacijos vertybes. Jis padeda išryškinti organizacijos tikslus ir kaupti jų tikslų siekimui.
6	Auksinis medalis	Šio medaliai kaip mąstymo įrankio paskirtis atkreipti dėmesį į žmogų, kaip vertybę. Jis padeda savo veikloje matyti žmogų ir juo pasirūpinti.
7	„Šeši veiklos medaliai“ kaip mąstymo sąranga	Ši mąstymo sąranga tarnauja sąmoningam vertės kūrimui žmogaus veikloje. Tai yra vertės reflektavimo rėmai kiekvienoje veiklos situacijoje.

Suvokimo žemėlapis technika

Suvokimo žemėlapis kaip mąstymo technika padeda perkelti dėmesį nuo mąstymo procedūrų link individualaus suvokimo. Šios technikos panaudojimas turi eilę paskirčių:

- Jis padeda užfiksuoti ir įsivardinti pradinę situacijos suvokimą prieš pradėdamas giliau mąstyti;
- Jis padeda „susitvarkyti“ minčių sumaištį situacijoje;
- Jis padeda pradėti mąstyti nuo savo suvokimo, o ne nuo kitų požiūrio;
- Jis padeda fiksuoti mokymosi eigoje vykstančią suvokimo kaitą;
- Jis padeda atpažinti savo mąstymo šablonus ir juos keisti;
- Jis padeda pažinti save, savo unikalų dalykų suvokimą.

1.2.3. dBT mąstytojų kompetentingumo lygmenys

dBT mąstymo įvaldymas yra visą gyvenimą trunkantis mokymosi procesas. Šią trukmę nulemia trys pagrindiniai veiksniai:

- Mąstytojo brandos ir motyvacijos lygmuo
- Siekiamų įvaldyti mąstymo instrumentų kiekis
- Siekiamas mąstymo instrumentų įvaldymo lygmuo

Praeitame skyrelyje apžvelgėme dBT instrumentų visumą, o čia trumpai peržvelgsime kokybinius dBT kompetentingumo lygmenis.

7 Lentelė

dBT mąstytojų kompetentingumo lygmenys

Lygmuo / pakopos	Mąstymo kompetencijos bruožai	Kam gali būti taikomas?
I. Iki-instrumentinis lygmuo	<ul style="list-style-type: none"> • Mąstytojas atlieka minties operacijas, kurios numatytos mąstymo įrankio naudojime; • Mąstytojas nereflektuoja savo mąstymo proceso, o tik atlieka reikalingus mąstymo veiksmus, t.y. jis dar nenaudoja mąstymo įrankio. • Mąstytojui darosi natūralu priimti pasiūlymą pamąstyti. • Dingsta pasipriešinimas siūlymui pamąstyti 	<p>Pagrindinis rekomenduojamas dBT mokymų orientyras ikimokykliniame amžiuje</p> <p>Pagrindinis dBT mokymų orientyras protinio neįgalumo atvejais</p> <p>Galimas kaip pirmas dBT mokymų žingsnis bet kurioje tikslinėje grupėje</p> <p>Natūraliai būdinga dBT nesimokiusių suaugusiųjų mąstymui</p>

	apie tai, kas neapgalvota ir nėra iš anksto paruoštų atsakymų.	
II. Instrumentinis lygmuo	Sąmoningai naudojami mąstymo instrumentai	Pagrindinis rekomenduojamas dBT mokymų pradžios orientyras bendrajame lavinime
II.1. Instrumento įvaldymo pakopa	<ul style="list-style-type: none"> • Mąstytojas gali sąmoningai paimti mąstymo įrankį ir su juo pamąstyti. • Įgyjamas pasitikėjimas savo mąstymu; • Pradedama skirti, ką reiškia pamąstyti, o ką reiškia pateikti iš anksto paruoštą atsakymą ar prietarą; • Atsiranda pasirengimas pamąstyti apie bet ką, net jei tai ir atrodo nutolę nuo praktinio intereso ar kompetencijos srities; • Grupės darbe ar sąveikoje su kitais atsiranda pasirengimas klausyti kitų nuomonės, išgirsti kitą; • Nebandoma sukvailinti ("kvailystė", "iš kur tai ištraukei" ir t.t.) pašnekovą, net ir tuo atveju, jei kito idėja skiriasi nuo savos; • Prapuola polinkis skubėti įrodyti savo požiūrio teisumą. • Sustiprėja tyrinėjimo ir gilinimosi, o susilpnėja greito sprendimo ir teisimo nuostata; • Mąstymas tampa mažiau egocentris ir problemos nagrinėjime įskaitomi ne tik savanaudiški aspektai; • Mąstymas praplatėja, įskaitoma daugiau situacijos aspektų. 	Šio lygmens siekiame su visais, kurių mąstymas lavinamas naudojant Edward de Bono metodiką; Galima pasiekti su visomis tikslinėmis grupėmis, kurios pasižymi refleksijos gebėjimais; Šio lygmens mąstymo požymių verta ieškoti tik po nuoseklių pratybų.
II.2 Instrumento taikymo pakopa	<ul style="list-style-type: none"> • Atsiranda gebėjimas panaudoti mąstymo įrankius apgalvotai ir sklandžiai, bet įrankiai dar nenaudojami, jei neprašoma to daryti. • Mąstymo įrankiai pradedami naudoti savo paties iniciatyva: nusprendžiama kurį įrankį panaudoti ir jis naudojamas. • Atsiranda interaktyvus kelių mąstymo įrankių panaudojimas. 	Šio lygmens siekiame su visais, kurių mąstymas lavinamas naudojant Edward de Bono metodiką ir kurie turi pasiekimų įrankių įvaldymo pakopoje; Šio lygmens mąstymo bruožai pastebimi mąstymo įrankių taikymo praktikoje.
III. Principinis lygmuo	<ul style="list-style-type: none"> • Atkreipiamas dėmesys į dBT mąstymo principus, sąmoningai siekiama juos praktiškai įgyvendinti kiekvienoje mąstymo situacijoje. • Vyksta mąstymo įrankių perkėlimas iš mąstymo pamokų į kitas situacijas. Nors perkėlimas atsiranda antro lygmens antroje pakopoje, bet čia jis tampa labiau sąmoningas, specifinis ir organizuotas. • Mąstymo įrankiai mąstytojui padeda realizuoti mąstymo principus. 	Suaugusiųjų švietime galime pradėti ir baigti principais, bet tikras principų perpratimas galimas tik pasiekus instrumentinį lygmenį; Jaunesnės ir mažiau brandesnės tikslinės grupės į šį lygmenį pereina per principų kartojimą ir aiškinimąsi; Abstraktų mąstymą pasiekiančios tikslinės grupės lygmenį gali pasiekti taikymo praktikos

		refleksijos ir konceptualizavimo keliu
IV. Natūralizacijos lygmuo	<ul style="list-style-type: none"> • dBT mąstymas tampa antrąja prigimtimi; • dBT mąstymas tampa individualios mąstymo kultūros norma; • Dirbtini minties veiksmai kaip tokie daugiau nepastebimi, bet operacijos ir požiūriai tampa rutinine mąstymo dalimi. • Atsiranda objektyvumas savo paties ir kitų mąstymo atžvilgiu. 	Pasiekiamas ilgalaikio praktikavimo keliu.

Šie lygmenys gali pasitarnauti kaip nuoseklaus kompetencijų plėtotės proceso planavimo ir pasiekimų vertinimo principinės gairės.

1.3. dBT mąstymo integracijos į Bendrąsias programas galimybės

1.3.1. Mokymosi visą gyvenimą prielaidų kūrimas bendrojo lavinimo mokykloje ugdant dBT kompetenciją

Prie kompetencijomis pagrįsto bendrojo lavinimo pereinama siekiant parengti jaunąją kartą mokymuisi visą gyvenimą. Atnaujinant socialinio ugdymo turinį šiuo aspektu pagrindinis vaidmuo priskiriamas mokėjimo mokytis gebėjimų ugdymui.

Mokymasis mokytis yra suvokiamas kaip esminis gebėjimas, kurio reikia, kad mokymasis visą gyvenimą taptų realybe Europoje. ES lygmenyje yra sutarta dėl tokio apibrėžimo: mokėjimas mokytis, tai „polinkis ir gebėjimas organizuoti bei reguliuoti savo paties mokymąsi, efektyviai valdyti savo laiką, spręsti problemas, įgyti, apdoroti, įvertinti ir įsisavinti naujas žinias bei šias žinias ir gebėjimus pritaikyti įvairiuose kontekstuose – namuose, darbe, ugdymo ir kvalifikacijos tobulinimo procesuose“. Mokymasis mokytis apima polinkį rizikuoti, pasitikti naujus išmėginimus bei daugybę visuomeninių ir tarpasmeninių gebėjimų, reikalingų visa tai valdyti. Iš tiesų, atrodo, kad mokymasis mokytis yra būtina sąlyga, kad žmonės „galėtų išgyventi, plėtoti savo galimybes, oriai gyventi ir dirbti, dalyvauti plėtroje, gerinti savo gyvenimo kokybę, priimti apgalvotus sprendimus ir tęsti mokymąsi“ (Pasaulinė konferencija apie ugdymą, 1990).

Šiame projekte mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymui siūloma taikyti dBT mąstymo technikas ir instrumentus, numatant, kad palaipsniui dBT priemonių naudojimas mokymosi procese peraugs į gebėjimą jas pritaikyti įvairiuose kontekstuose, o įgyjus bendrąjį išsilavinimą taps viena bazinių kompetencijų, padedančių tęsti mokymąsi.

Šiuo metu galiojančiose Bendrosiose programose mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymas persmelkia visų dalykų pamokas, todėl projekte buvo atliktas tyrimas kaip galima planingai integruoti dBT kompetencijos lavinimo komponentus į skirtingas ugdymo programas. Siekiant įvertinti kaip dBT kompetencijos lavinimas gali būti integruojamas į dalykų mokymo programas taip, kad būtų sukuriamos prielaidos nuosekliai dBT kompetencijos plėtotei, tyrime ši kompetencija buvo apibrėžta keturiomis charakteristikomis: žiniomis, įgūdžiais, vertybinėmis orientacijomis ir gebėjimais. dBT priemonių integracijos į atskiras socialinio ugdymo programos dalykus galimybės atskleidžiamos pagal joms priskirtus uždavinius.

1.3.2. dBT mąstymo kaip bazinės kompetencijos sąsajos su bendrosiose programose numatytomis bendrosiomis kompetencijomis

2008 metų ugdymo programose įvardinta tokia turinio atnaujinimo nuostata: „orientuoti ugdymo turinį į bendrųjų kompetencijų ir esminių dalykinių kompetencijų ugdymą, ypač daug dėmesio skiriant mokymuisi mokytis.“ (Bendrosios Programos, 2008) Siekiant įvertinti ar Edward de Bono mąstymo lavinimo sistema gali padėti įgyvendinti šią ugdymo turinio atnaujinimo nuostatą buvo atlikta bendrosiose programose apibrėžtų bendrųjų kompetencijų ir dBT kaip bazinės

kompetencijos lyginamoji analizė (žr. 4 priedą). Buvo lyginamos nuostatų ir gebėjimų dedamosios abiejų kompetencijų struktūroje.

Šis lyginimas parodė, kad dBT mąstymo lavinimas prisideda prie visų programose numatytų bendrųjų kompetencijų plėtotės.

Sąmoningas mokymasis negalimas be mąstymo. dBT mąstymas į **mokymosi kompetenciją** įneša mąstymo kaip įgūdžio plėtojimo nuostatą, pasirengimą keisti savo suvokimą, mąstymą ir veiksmus, atvirumą galimybėms ir konstruktyvumo nuostatą. Gebėjimų lygmenyje didžiausias dBT indėlis į mokymosi kompetenciją yra mąstymo instrumentų naudojimas. De Bono mąstymas pilnai aprūpins besimokantįjį mąstymo instrumentais mokymosi tikslų kėlimui, mokymosi planavimui, išsikeltų tikslų siekimui ir įsivertinimui. De Bono mąstymo dėka mokymasis taps platesnis ir disciplinuotesnis. **Asmeninės kompetencijos** plėtotei svarbų vaidmenį vaidina dBT gebėjimas atskirti mąstymą nuo savo EGO. Tai išlaisvina asmenybę, sustiprina savivertę ir padaro asmenybę mažiau pažeidžiamą.

dBT mąstymo plėtotė, įtvirtindama atvirumo pokyčiams nuostatą, gali ženkliai prisidėti ir prie **inovatyvumo ir kūrybingumo kompetencijos** plėtos. Čia svarbia tampa dBT nuostata į suvokimo, mąstymo ir veiksmų kaitą, be kurios neįmanoma jokia inovacija. Gebėjimų dimensijoje svarbiausias tampa dBT gebėjimas pamąstyti galimybes (PO mąstymas), jas atskirti nuo būtinybių ir ieškoti alternatyvų. De Bono siūlo platų kūrybinio mąstymo įrankių arsenalą, padedantį susitvarkyti su naujų idėjų generavimu ar siūlomų idėjų potencialo išvėgimu, idėjų komunikavimu ir jų įgyvendinimu praktinėse situacijose.

Pažinimo kompetencija bendrosiose programose susieta su nuosekliu, logišku, kritišku ir analitišku mąstymu. dBT įvaldęs žmogus gebės parinkti ir pritaikyti adekvачius mąstymo įrankius kiekvienam iš paminėtų mąstymo tipų. Tačiau pagrindinis dBT indėlis į šią kompetenciją būtų mąstymo repertuaro praplėtimas iki lateralinio, atrandančio, plačiai suvokiančio ir sampratas formuojančio mąstymo.

De Bono mąstymas padeda komunikaciją perorientuoti nuo konfrontacinio debatų modelio link sinergetinio mąstymo kartu apie dalyką modelio. Tai būtų pagrindinis dBT kaip bazinės kompetencijos indėlis į komunikacinės kompetencijos plėtrą. Bendrosiose programose aprašytos komunikacinės kompetencijos plėtotėje dBT pasitarnaus nuostatomis ir gebėjimais, padedančiais išgirsti, suprasti ir interpretuoti gaunamą žinią bei pačiam modeliuoti efektyvius pranešimus. Kito požiūrio įteisinimu ir nekonfrontacine komunikacija dBT mąstymas prisideda prie **socialinės kompetencijos** plėtotės.

1.3.3. dBT mąstymo kaip bazinės kompetencijos sąsajos su bendrosiose programose keliamais dalykų uždaviniais

Socialinis ugdymas

A. dBT taikymo galimybės istorijos pamokose

Istorijos mokymas padeda mokiniams suprasti juos supantį pasaulį, analizuojant praeities bei dabarties įvykius. Jis skatina mokinius tapti sąmoningais piliečiais ir visaverčiais visuomenės nariais. Per istorijos mokymą taip pat gali būti ugdomas kritinis mąstymas bei kūrybiškumas.

Istorijai kaip dalykui yra priskiriami uždaviniai, kurie mokėjimo mokytiis požiūriu gali būti apibūdinami kaip : mokymasis sieti faktus,, rinkti, analizuoti ir kritiškai vertinti faktus, nustatyti priežastinius ryšius, suvokti ir suprasti socialinio gyvenimo procesus.

Sugretinus istorijos uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5a priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias apie natūralius mąstymo mechanizmus, skirtingus mąstymo būdus ir skirtingas mąstymo situacijas,
- Minties įrankių įvaldymo įgūdžius,
- Nuostatas: mąstymą galima sąmoningai plėtoti, kitų žmonių požiūrį derėtų įteisinti kaip galimą ir pagrįstą, emocijas ir jausmus verta pripažinti svarbia mąstymo dalimi,
- Gebėjimus: išlaikyti mąstymo paskirtį, fokusą ir kreipti į siekiamą rezultatą, reguliuoti savo mąstymo "objektyvą".

Istorijos pamokose mokiniai skatinami įgyti supratimą apie skirtingų šalių istorinę raidą. Siekiant šio tikslo labiausiai talkintų de Bono žinių įgijimas apie skirtingus mąstymo mechanizmus, būdus, strategijas bei jų apribojimus. Šis tikslas taip pat galėtų būti pasiektas lavinant gebėjimo mąstyti kompetenciją bei tam tikras vertybines orientacijas, kurios yra nukreiptos į mąstymo lavinimą. Daugiausia iššūkių lavinant de Bono mąstymo kompetenciją galima būtų numatyti siekiant ugdyti pagarbą savai kultūrai. Gali būti, kad šioje srityje sunkumas gali kilti dėl to, kad šiam tikslui pasiekti reikalingas tam tikras laikas, o rezultatus sunkiau pamatuoti. Istorijos dalyko mokymosi pasiekimams dBT mąstymo lavinimas taip pat gali turėti teigiamą poveikį, nes 40% jam keliamų uždavinių gali būti sprendžiami taikant dBT priemones, padedančias siekti užsibrėžtų istorijos dalyko tikslų.

B. dBT taikymo galimybės psichologijos dalyko pamokose

Psichologijos dalyku skatinama mokinius susipažinti su savimi, savo ir kitų žmonių elgesio ypatumais bei suvokti žmonių elgesio prielaidas. Psichologijai kaip dalykui yra priskiriami uždaviniai, kurie mokėjimo mokytiis požiūriu gali būti apibūdinami kaip: mokymasis suprasti psichologijos kaip dalyko esmę, mokymasis sieti šį dalyką su kitais dalykais, mokymasis analizuoti savo ir kitų elgesį bei taikyti tą supratimą savo veikloje.

Sugretinus psichologijos uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5b priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias apie skirtingus mąstymo būdus, žinias apie savo mąstymą, apie galimas mąstymo strategijas skirtingose situacijose bei apie mokymosi mąstyti metodiką,

- Minties įrankių taikymo įgūdžius,
- Nuostatas: mąstymas turėtų būti konstruktyvus, jis turėtų vesti link suvokimo bei vieksmų kaitos bei kito individo požiūrio kaip galimo ir pagrįsto pripažinimas,
- Gebėjimus: išlaikyti mąstymo paskirtį bei fokusą, gebėjimą atskirti savo mąstymą nuo savojo EGO bei laiku perjungti bėgius savo mąstyme .

DBT labiausiai gali talkinti suteikiant mokiniams žinių apie skirtingus mąstymo būdus bei skatinant juos pripažinti galimą kitą požiūrį į skirtingas situacijas , žmonių elgesį ir jį skatinančias emocijas bei kognityvines prielaidas. Susipažįstant su kognityviniais bei emociniais asmenybės aspektais bei išskiriant asmenybinius ypatumus gali būti naudinga lavinti gebėjimą atskirti mąstymą nuo savo ego. DBT gali teigiamai tarnauti siekiant psichologijos dalyko tikslų, nes šios technikos pagalba galima suteikti ne tik žinių apie mąstymą bet ir mokytis panaudoti tas žinias: padėti mokiniams suprasti ne tik save kaip asmenybę, bet ir suprasti kitų žmonių elgesio bei mąstymo ypatumus.

C. dBT taikymo galimybės geografijos dalyko pamokose

Geografijos dalykas padeda mokiniams geriau suprasti pasaulį, gamtos bei visuomenės sąlyčio taškus bei skatina socialinės kompetencijos ugdymą. Geografijai kaip dalykui yra priskiriami uždaviniai, kurie mokejimo mokytis požiūriu gali būti apibūdinami kaip: mokymasis orientuotis aplinkoje, mokymasis tirti savo krašto bei pasaulio aplinką bei domėtis gamtos įvairovėmis.

Sugretinus geografijos uždavinius su dBTkompetencijos komponentais (5c priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias apie skirtingus mąstymo būdus bei mąstymo instrumentariją,
- Minties įrankių įvaldymo įgūdžius,
- Nuostatas: skatinamas tikslingas, paprastas bei efektyvus mąstymas, kitų žmonių požiūrio kaip galimo ir pagrįsto priėmimas bei atvirumas įvairioms galimybėms,
- Gebėjimus: reguliuoti savo mąstymo “objektyvą” bei atskirti tai, kas “galėtų būti” nuo tai, kas “turi būti.”

DBT galima taikyti renkant ir analizuojant skirtingą ar įvairiuose šaltiniuose rastą informaciją bei tiriant ir susipažįstant su savo krašto tiek gamtine tiek visuomenine aplinka. Daugiausia iššūkių lavinant de Bono mąstymo kompetenciją galima būtų numatyti siekiant ugdyti domėjimąsi savo bei kitų šalių gamtos įvairove, išteklių įvairove ir kitais ypatumais. Gali būti, kad šioje srityje sunkumas gali kilti dėl to, kad šiam tikslui pasiekti reikalingas tam tikras laikas.

D. dBT taikymo galimybės pilietiškumo pamokose

Pilietiškumo ugdymas yra nukreiptas į mokinių sąmoningumo bei savo teisių, pareigų supratimą bei gebėjimą aktyviai įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Pilietiškumo pamokose pabrėžiamas demokratijos principo supratimas todėl dBT gali būti taikoma analizuojant įvairias pilietinio

gyvenimo sritis tiek pasauliniame, tiek asmeniniame lygmenyje. Per pilietiškumo ugdymą gali būti ugdomas tiek kritinis, tiek kūrybinis mąstymas.

Pilietiškumo ugdymui yra priskiriami uždaviniai, kurie mokėjimo mokytis požiūriu gali būti apibūdinti kaip: mokymasis suprasti savas teises ir pareigas, atpažinti įvairias visuomenines struktūras, mokymasis aktyviai įsitraukti į visuomeninį gyvenimą bei siekti tokio elgesio, kuris būtų pagrįstas pilietinėmis bei tautinėmis vertybėmis.

Sugretinus pilietiškumo ugdymo uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5d priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinios: apie natūralius mąstymo mechanismus, skirtingas mąstymo situacijas bei mokymosi mąstyti metodiką
- Minties įrankių taikymo įgūdžius
- Nuostatas: kito požiūrio įteisinimas kaip galimo bei pagrįsto, mąstymo vedimas į kaitą bei emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi
- Gebėjimus: pritaikyti mąstymo situacijai adekvačius minties įrankius, atskirti mąstymą nuo savo EGO bei naujų galimybių ieškojimas

dBT numatomų vertybinių orientacijų skatinimas padėtų mokiniams įgyti supratimą apie žmonių teises ir pareigas, skatintų aktyvų dalyvavimą bendruomenėje bei padėtų ugdyti pilietines vertybes. Viena iš svarbiausių dBT vertybių šiose pamokose laikytina kitokio požiūrio įteisinimas bei pripažinimas.

E. dBT taikymo galimybės ekonomikos ir verslumo pamokose

Ekonomikos ir verslumo dalyko mokymas padeda mokiniams ne tik įgyti tam tikrų verslumo įgūdžių, bet taip pat ir lavinti ekonominį mąstymą, kuris ateityje padės mokiniams sėkmingai prisitaikyti šiuolaikinėje visuomenėje. Ekonomikos ir verslumo dalykui yra keliami uždaviniai, kurie mokėjimo mokytis požiūriu gali būti apibūdinti kaip: mokymasis taikyti įgytas žinias, mokymasis planuoti ir naudoti ribotus išteklius, bei derybų, lyderystės bei bendradarbiavimo įgūdžių ugdymas per aktyvią veiklą.

Sugretinus ekonomikos ir verslumo uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5e priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie mąstymo instrumentarius, mokymosi mąstyti skirtingus būdus, metodikas bei strategijas
- Minties įrankių taikymo bei įvaldymo įgūdžius
- Nuostatas: atvirumą galimybėms bei mąstymo pagalba judėjimas link kaitos
- Gebėjimus: naujų galimybių iškojimas, mastymo paskirties, fokuso išlaikymas bei atskyrimas to, kas “galėtų būti” nuo to, kas “turi būti”.

Labiausiai dBT talkintų siekiant lavinti bendravimo, bendradarbiavimo, verslumo bei lyderystės įgūdžius. Ekonomikos ir verslumo pamokose galima numatyti visų dBT kompetencijos gebėjimų bei įgūdžių lavinimą.

Informacinės technologijos

F. dBT taikymo galimybės informacinių technologijų pamokose

Informacinių technologijų pamokose siekiama ugdyti gebėjimus naudotis įvairiomis informacinėmis technologijomis, kad mokiniai galėtų lengviau mokytis kitų dalykų. Informacinių technologijų dalyko turinys taip pat skatina mokinius suprasti, kaip gali būti apdorojama informacija bei kokios yra informacinių technologijų paslaugų ypatybės. Informacinėms technologijoms tampant neatskiriama gyvenimo dalimi svarbu akcentuoti informacinės komunikacinės kompetencijos įgijimą mokykloje.

Sugretinus informacinių technologijų uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5f priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: skirtingus mąstymo būdus bei apie galimas skirtingas mąstymo strategijas skirtingose mąstymo situacijose
- Minties įrankių taikymo bei įvaldymo įgūdžius
- Nuostatas: paprastumo bei efektyvumo siekimas, tinklingo bei konstruktyvaus mąstymo
- Gebėjimus: pritaikyti mąstymo situacijai adekvačius minties įrankius bei išlaikyti mąstymo paskirtį, fokusą ir kryptį į siekiamą rezultatą

Labiausiai dBT gebėjimų lavinamas gali atlikti informacinių technologijų dalyko uždavinį, kuris yra nukreiptas į skatinimą nuosekliai bei struktūriškai mąstyti, planuoti bei kūrybiškai improvizuoti. Šis uždavinys gali būti atliktas lavinant visus dBT gebėjimus, įgūdžius bei beveik visas vertybines orientacijas. Pažymėtini keli elementai, kurie sunkiau gali būti integruojami į informacinių technologijų dalyko mokymą: kito požiūrio įteisinimas bei jausmų ir emocijų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad informacinių technologijų dalyke daugiau fokusuojamasi į informaciją, į kompiuterius ir kitas technologijas nei į kitus žmones bei jų nuomones. Taip pat gali būti, kad iškilis iššūkis žinių gavimo apie natūralius mąstymo elementus bei savo mąstymo supratimo lavinimą informacinių technologijų dalyke. Šie mąstymo elementai gali būti sėkmingiau lavinami ir daugiau suteiktų naudos siekiant kitų mokomųjų dalykų uždavinių. Apibendrinant galima būtų teigti, kad dBT kompetenciją labiausiai talkintų mokant mokinius mąstyti nuosekliai, struktūriškai ir kūrybiškai, ir mažiau naudingas mokant vaikus naudoti bei taikyti įvairias informacines technologijas.

Meninis ugdymas

G. dBT taikymo galimybės šiuolaikinių menų pamokose

Šiuolaikinių menų pamokose siekiama mokiniams perduoti meninių žinių ir praktinių įgūdžių, siekiama lavinti mokinių kūrybiškumą bei ugdyti gebėjimą reikštis per įvairias menines formas. Tai siekiama atliepti per tris veiklos sritis: meninę raišką, meno stebėjimo bei jo interpretavimą bei menų mokymosi patirties bei saviraidos apmąstymus.

Sugretinus šiuolaikinių menų dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5g priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie galimas mąstymo strategijas skirtingose situacijose
- Įgūdžiai: minties įrankių taikymo įgūdžius
- Nuostatas: emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi bei atvirumas galimybėms
- Gebėjimus: gebėjimas ieškoti naujų galimybių

Siekiant šiuolaikinių menų dalyko tikslų labiausiai talkintų dBT vertybinių orientacijų elementas – emocijų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi. Šis elementas gali padėti mokiniams atrasti savo meninius interesus, išreikšti savo mintis ir emocijas naudojant skirtingas menines priemones bei suprasti socialinį meninį reikšmingumą.

H. dBT taikymo galimybės šokio pamokose

Šokio dalyko pamokose yra siekiama mokiniams suteikti galimybes įgyti gebėjimus vertinti šokį, suprasti jo raišką bei tautinės kultūros paveldą ir skatinti išreikšti save per šokį. Esminės veiklos sritys į kurias yra nukreipti šokio dalyko uždaviniai yra šokio raiškos supratimas, jo stebėjimas bei vertinimas bei šokio vaidmens supratimas.

Sugretinus šokio dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5h priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Minties įrankių taikymo įgūdžius
- Nuostatas: emocijų bei jausmų pripažinimą svarbia mąstymo dalimi bei atvirumo galimybėms
- Gebėjimus: gebėjimą ieškoti naujų galimybių bei išlaikyti mąstymo paskirtį, fokusą ir kreipti į siekiamą rezultatą

Visus šokio dalyko tikslus galima atliepti lavinant dBT emocijų bei jausmų pripažinimą svarbia mąstymo dalimi. Nors žinių suteikimas apie mąstymo mechanizmus, jų būdus, apie įvairias mąstymo strategijas skirtingose situacijose gali padėti atliepti tam tikrus šokio dalyko tikslus, tačiau tai gali sukelti tam tikrų iššūkių mokytojams, bandantiems susieti šokio dalyką su dBT elementais.

I. dBT taikymo galimybės dailės pamokose

Dailės pamokų metu siekiama, kad mokiniai ugdytųsi dailės gebėjimus, nuosekliai atskleistų savo kūrybiškumą, ugdytųsi estetinę nuovoką bei įgytų kultūrinės kompetencijos pagrindus. Pažymėtina, kad dailė gali būti integruojama į kitus dalykus: dorinį ugdymą, informacines technologijas, kalbas, matematiką, technologijas.

Sugretinus dailės dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5i priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie skirtingus mąstymo būdus, apie skirtingus mąstymo būdus bei jų apribojimus, apie mąstymo instrumentarius bei apie skirtingas mąstymo situacijas
- Įgūdžius: minties įrankių taikymo ir įvaldymo įgūdžiai
- Nuostatas: atvirumas galimybėms, emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi bei kito požiūrio įteisinimas kaip galimo ir pagrįsto
- Gebėjimus: reguliuoti savo mąstymo “objektyvą”, gebėjimas ieškoti naujų galimybių, atskirti tai, kas “galėtų būti” ir tai, kas “turi būti”

Labiausiai dBT kompetencija gali atliepti tuos dailės uždavinius, kurie akcentuoja kūrybiškumo atskleidimą, meninę įžvalgą, grožio ir gėrio apraiškos analizę bei dailinės raiškos ir pažinimo gebėjimų taikymą. Siekiant dailės pamokų uždavinių labiausiai talkintų dBT vertybinių orientacijų elementų lavinimas, pvz. savo jausmų ir emocijų reikšmės pripažinimas savo mąstyme bei skirtingų veiklos galimybių egzistavimo pripažinimas.

J. dBT taikymo galimybės teatro pamokose

Teatro dalyko pamokose yra siekiama mokiniams suteikti galimybes įgyti teatro kompetencijos pagrindus, plėtoti pažinimo galias bei skatinti saviraišką. Esminės veiklos sritys į kurias yra nukreipti teatro dalyko uždaviniai yra teatro raiškos supratimas, jo stebėjimas bei vertinimas bei teatro svarbos pažinimas.

Sugretinus teatro dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5j priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie skirtingas mąstymo situacijas, apie mąstymo instrumentarius bei apie savo mąstymą
- Minties įrankių taikymo įgūdžius
- Nuostatas: atvirumą galimybėms, kito požiūrio įteisinimą kaip galimo ir pagrįsto bei emocijų ir jausmų pripažinimą svarbia mąstymo dalimi
- Gebėjimus: gebėjimą ieškoti naujų galimybių, atskirti tai, kas galėtų būti ir tai, kas “turi būti”

Labiausiai dBT gali atliepti uždavinius, kurie akcentuoja mokinių minčių ir jausmų raišką teatro priemonėmis bei teatrinės raiškos pagalba atskleistį savo ir kitų žmonių dvasinį pasaulį. Siekiant teatro pamokų uždavinių labiausiai talkintų dBT vertybinių orientacijų elementų lavinimas, pvz.

savo jausmų ir emocijų reikšmės pripažinimas, kitų žmonių požiūrių įteisinimas bei atvirumas skirtingoms galimybėms.

K. dBT taikymo galimybės muzikos pamokose

Muzikos dalyko pamokose yra siekiama mokiniams suteikti galimybes įgyti muzikinės kompetencijos pagrindus, plėtoti kūrybiškumą bei muzika praturtinti savo gyvenimą. Esminės veiklos sritys į kurias yra nukreipti muzikos dalyko uždaviniai yra muzikinės raiškos supratimas, muzikos klausymasis stebėjimas bei vertinimas bei teatro pažinimas kultūrinėje aplinkoje.

Sugretinus muzikos dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5k priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie savo mąstymą
- Įgūdžiai: minties įrankių taikymo įgūdžiai
- Nuostatas: emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi bei atvirumas galimybėms
- Gebėjimus: gebėjimas ieškoti naujų galimybių, atskirti tai, kas galėtų būti ir tai, kas “turi būti”

Siekiant muzikos dalyko uždavinių labiausiai talkintų dBT kompetencijos vertybinių orientacijų komponentų lavinimas: savo emocijų pripažinimas svarbia savo mąstymo dalimi bei atvirumas galimybėms. dBT kompetencijos gebėjimo ieškoti naujų galimybių lavinimas gali padėti atliepiant beveik visus muzikos dalyko tikslus. Pažymėtina, kad dBT kompetencijos komponentų lavinimas gali kiek mažiau prisidėti prie muzikos dalyko tikslų siekimo lyginant su kitais meninio ugdymo dalykais.

Dorinis ugdymas

L. dBT taikymo galimybės etikos pamokose

Etikos dalyko pamokose yra akcentuojami socialiniai santykiai ir savos egzistencijos supratimas. Šio dalyko pagalba siekiama mokiniams padėti ugdytis moralines pažiūras, atpažinti dorines vertybis bei jomis vadovautis. Šio dalyko pamokose didelis dėmesys yra skiriamas ne tik teorinių žinių perdavimui, bet ir moraliniam bei kritiniam mąstymui. Mokiniai yra skatinami savarankiškai mąstyti bei interpretuoti kontekstą, kuriame jis/ ji gyvena ir kuris neišvengiamai daro įtakos savęs supratimui bei interakcijai su kitais žmonėmis.

Sugretinus etikos dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5l priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie galimas mąstymo strategijas, skirtingus mąstymo būdus bei jų apribojimus, apie mąstymo instrumentarius bei skirtingas mąstymo situacijas

- Įgūdžiai: Minties įrankių įvaldymo bei taikymo įgūdžius
- Nuostatas: emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi bei atvirumas galimybėms bei kito požiūrio įteisinimo kaip galimo ir pagrįsto
- Gebėjimus: reguliuoti mąstymo “objektyvą” bei laiku “perjungti bėgius” savo mąstyme.

Kadangi etikos dalyko pamokose yra akcentuojamas savęs suvokimas, moralinių vertybių bei elgesio normų interpretavimas bei internalizavimas labiausiai šio dalykų tikslų atliepimui talingtų dBT vertybinių orientacijų elementų – emocijų ir jausmų primažinimas svarbia mąstymo dalimi bei kito požiūrio įteisinimo kaip galimo ir pagrįsto – akcentavimas. Žinių suteikimas apie skirtingus mąstymo būdus, instrumentarius bei mąstymo strategijas padėtų šio dalykų tikslų siekimui bei tolimesniam įrankių valdymo bei taikymo įgūdžių lavinimui. Minties įrankių įvaldymo bei taikymo įgūdžių lavinimas didžia dalimi įgalintų sėkmingą etikos dalyko uždavinių įgyvendinimą.

M. dBT taikymo galimybės katalikų tikybos pamokose

Katalikų tikybos pamokose yra siekiama mokinius supažindinti su pagrindinėmis krikščionių tikėjimo nuostatomis. Šio dalyko ugdymo procesas yra nukreiptas į vertybinių nuostatų, paremtų katalikiškuoju tikėjimu, ugdymą.

Sugretinus katalikų tikybos dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5m priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie skirtingus mąstymo apribojimus, apie savo mąstymą bei skirtingus mąstymo būdus
- Įgūdžiai: minties įrankių taikymo įgūdžiai
- Nuostatas: emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi bei kito požiūrio įteisinimo kaip galimo ir pagrįsto
- Gebėjimus: reguliuoti mąstymo “objektyvą”, ieškoti naujų galimybių bei atskirti tai, kas “galėtų būti” ir tai, kas “turi būti”.

Katalikų tikybos dalyko mokymos procesas yra nukreiptas į krikščioniškų vertybių perdavimą, kuris gali daugiau apriboti mąstymo galimybes bei jas plėtoti, nes yra suteikiamos specifinės žinios ir vertybinės orientacijos, pagrįstos katalikų tikėjimu. Tačiau šio dalyko ugdymo procese mokiniai taip pat yra skatinami ugdyti savarankiškumą bendruomeniškumą bei atsakingumą. Todėl siekiant katalikų tikybos pamokų tikslų labiausiai talkintų šie dBT elementai: žinios apie skirtingus mąstymo būdų apribojimus, kito požiūrio kaip galimo ir pagrįsto įteisinimas, naujų galimybių ieškojimas bei skirtingų minties įrankių taikymas.

N. dBT taikymo galimybės ortodoksų (stačiatikių) tikybos pamokose

Ortodoksų (stačiatikių) tikybos pamokos remiasi krikščioniškomis švietimo nuostatomis, mokinyms yra skatinamas būti atviru, vertinti toleranciją, prisiimti atsakomybę bei siekti dialogo su Dievu.

Sugretinus ortodoksų stačiatikių tikybos dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5n priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie skirtingus mąstymo apribojimus, apie savo mąstymą
- Įgūdžiai: minties įrankių taikymo įgūdžiai
- Nuostatas: emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi bei kito požiūrio įteisinimo kaip galimo ir pagrįsto
- Gebėjimus: reguliuoti mąstymo “objektyvą”

Siekiant ortodoksų (stačiatikių) tikybos tikslų siekimui labiausiai talkingų žinių įgijimas apie savo mąstymą bei mąstymo būdų apribojimus, emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia dalimi bei kito požiūrio įteisinimas. Didžia dalimi dBT kompetencijos element lavinimas gali padėti siekti šio dalyko uždavinių, tačiau taip pat nemažai dBT kompetencijos elementų gali nebūti naudingi siekiant įgyvendinti šio dalyko uždavinius.

O. dBT taikymo galimybės evangelikų liuteronų tikybos pamokose

Evangelikų liuteronų tikybos pamokomis yra siekiama mokiniui padėti atrasti save kaip asmaneybe, pažinti krikščioniškąjį gyvenimo būtą bei supažindinti su evangelikų liuteronų tikybos pagrindais. Mokiniai yra skatinami pažinti ne tik save, bet ir juos supantį pasaulį.

Sugretinus evangelikų liuteronų tikybos dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5o priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie savo mąstymą
- Įgūdžiai: minties įrankių taikymo įgūdžiai
- Nuostatas: emocijų ir jausmų pripažinimas
- Gebėjimus: reguliuoti savo mąstymo objektyvą bei atskirti tai, kas “galėtų būti” nuo tai, “kas turi būti”

Atsižvelgiant į iškeltus šio dalyko tikslus, dBT kompetencijos komponentų taikymas evangelikų liuteronų tikybos pamokose gali būti matomas daugiau kaip iššūkis nei privalumas. Tik nedaugelis dBT komponentų sėkmingai atlieptų šio dalyko uždavinius. Labiausiai evangelikų liuteronų pamokos kai kuriuos uždavinius padėtų atliepti žinių suteikimas apie savo mąstymą bei savo emocijų ir jausmų pripažinimas svarbia mąstymo dalimi.

Technologijos

P. dBT taikymo galimybės technologijų pamokose

Technologijų pamokose mokiniai yra supažindinami su įvairiomis technologijomis, jų poveikiu žmogui bei gamtai. Mokiniai yra skatinami vertinti technologijų naudą bei teigiamus ir neigiamus

poveikius, suprasti technologijų svarbą ir nuolatinę kaitą. Vienas iš pagrindinių technologijos dalykų tikslų yra padėti mokiniams išsiugdyti technologinio raštingumo pagrindus.

Sugretinus technologijų dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5p priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie skirtingus mąstymo būdus, apie mąstymo instrumentarius bei apie skirtingas mąstymo situacijas
- Įgūdžiai: minties įrankių taikymo įgūdžiai
- Nuostatas: atvirumas galimybės, paprastumo bei efektyvumo siekimas
- Gebėjimus: gebėjimas ieškoti naujų galimybių, atskirti tai, kas galėtų būti ir tai, kas “turi būti”

Labiausiai dBT galėtų atliepti uždavinius, kurie skatina bendradarbiavimą, aplinkos pažinimą, problemų identifikavimą bei sprendimų paiešką ir kūrybiškai organizuojamą praktinę veiklą. Labiausiai dBT pasitalkintų skatinant mokinius ieškoti naujų galimybių, naujų požiūrių, taip pat suvokimo, kad gali egzistuoti daugelis tiesų. Suteikiant žinių apie kūrybinį, kritinį, lateralinį, paralelinį mąstymus, skirtingus minties įrankius ir mąstymo struktūras gali iš dalies būti atliepti daugelis technologijos dalykų uždavinių.

Kūno kultūra

R. dBT taikymo galimybės kūno kultūros pamokose

Kūno kultūros pamokose mokiniai yra skatinami ugdytis sveikatos stiprinimo gebėjimus, fizinio aktyvumo poreikį ne tik dabartyje, bet ir ateityje. Mokiniai yra supažindinami su fizinės kultūros įvairove. Šiose pamokose gali būti skatinimas savęs pažinimas, lavinami judėjimo įgūdžiai bei ugdomos bendradarbiavimo bei darbo komandoje nuostatos.

Sugretinus kūno kultūros dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5r priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie skirtingus mąstymo būdus, apie savo mąstymą
- Įgūdžius: minties įrankių taikymo įgūdžiai
- Nuostatas: atvirumas galimybės
- Gebėjimus: atskirti tai, kas “galėtų būti” ir tai, kas turi būti”, reguliuoti savo mąstymo objektyvą, gebėjimas ieškoti naujų galimybių

Labiausiai dBT galėtų atliepti uždavinius, kurie akcentuoja gebėjimą kritiškai analizuoti ir vertinti sveikatos ir fizinės kultūros klausimus bei bendradarbiavimo ir darbo komandoje įgūdžius. Siekiant kūno kultūros pamokų uždavinių labiausiai talkintų dBT akcentuojami gebėjimai: įvairių galimybių ir alternatyvų išskyrimas, gebėjimas persijungti nuo plataus požiūrio prie detalesnio vaizdo bei gebėjimą suvokti vienintelės tiesos egzistavimo ribotumą.

Kalbos

S. dBT taikymo galimybės lietuvių gimtosios kalbos pamokose

Gimtosios kalbos pamokų metu mokinys yra skatinamas mąstyti ir reikšti savas mintis. Šio dalyko tikslas yra ugdyti mokinių komunikavimo ir kultūrinę kompetencijas, kurios padėtų mokiniams ne tik asmeniniame, visuomeniniame, bet ir profesiniame gyvenime.

Sugretinus lietuvių gimtosios kalbos dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5s priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie skirtingus mąstymo būdus, apie mąstymo instrumentarijų
- Įgūdžius: minties įrankių taikymo
- Nuostatas: atvirumas galimybės, paprastumo bei efektyvumo siekimas
- Gebėjimus: gebėjimas ieškoti naujų galimybių, atskirti tai, kas galėtų būti ir tai, kas “turi būti”, reguliuoti savo mąstymo objektyvą

Labiausiai dBT galėtų atliepti uždavinius, kurie yra susiję su gebėjimu kritiškai vertinti tekstus ir kitas kultūrinio gyvenimo formas, skatintų poreikį sąmoningai skaityti bei kurti įvairius tekstus, tiek rašytinius, tiek sakytinius. Siekiant lietuvių gimtosios kalbos tikslų labiausiai talkintų gebėjimas atpažinti tai, kas turi būti, ir nustatyti tai, kas galėtų būti. Taip pat šio dalyko tikslų siekti padėtų žinios apie skirtingus minties įrankius, mąstymo struktūras bei įvairius mąstymo būdus, tokius kaip kritinis, kūrybinis, paralelinis, lateralinis bei “akmens” ir “vandens” logikos.

T. dBT taikymo galimybės užsienio kalbų pamokose

Užsienio kalbos pamokose mokiniai yra skatinami įgyti užsienio kalbos kultūrinę ir komunikacinę kompetencijas. Šių pamokų metu mokiniams yra suteikiama galimybė susipažinti su kitomis pasaulio bendruomenėmis, tokiu būdu yra skatinama tolerancija bei savęs pažinimas.

Sugretinus užsienio kalbų dalyko uždavinius su dBT kompetencijos komponentais (5t priedas) išryškėjo, kad šio dalyko pamokose sėkmingiausiai galima integruoti:

- Žinias: apie mąstymo instrumentarijus, apie skirtingas mąstymo situacijas bei galimas strategijas
- Įgūdžius: minties įrankių taikymo įgūdžiai
- Nuostatas: atvirumas galimybės, paprastumo bei efektyvumo siekimas
- Gebėjimus: gebėjimas ieškoti naujų galimybių

Siekiant užsienio kalbos dalyko tikslų patartina suteikti žinių apie dBT ir jos elementų taikymą, pvz. žinios apie skirtingus minties įrankius bei skirtingas mąstymo situacijas padėtų mokiniams siekti beveik visų užsienio kalbos dalyko mokymosi tikslų. Šiose pamokose mokiniams gali būti sudaromos galimybės lavinti minties įrankių taikymo įgūdžius.

U. dBT taikymo galimybės gamtos mokslų pamokose

Iš pirmo žvilgsnio gamtamokslinis mąstymas yra stipriai susijęs su logika ir analitika, tačiau giliau pažvelgus į gamtos mokslų mokymo mokykloje uždavinius (5u priedas) pasimato daug platesnio mąstymo galimybės.

Gamtamoksliniame ugdyme svarbią vietą užima tyriminė kompetencija, kuri gali būti aprūpinama dBT instrumentarijumi. Gamtos moksluose mokiniai moksi:

- Kelti hipotezes,
- Planuoti tyrimus
- Pasirinkti priemones
- Analizuoti ir interpretuoti rezultatus
- Daryti išvadas

Kiekvienai iš šių veiklų gali būti parinkti tinkami minties darbo instrumentai. Taigi svarbiausiais tampa dBT gebėjimai:

- Reguluoti savo mąstymo „objektyvą“
- Išlaikyti mąstymo paskirtį, fokusą ir kreipti į siekimą rezultatą
- Laiku ir vietoje naudoti tinkamus minties instrumentus

Daug platesnis dBT mąstymo arsenalo panaudojimas galimas gamtos mokslų ir technologijų paribyje, kur ieškoma gamtamokslinių žinių taikymo galimybių. Čia visu tūriu atsiskleidžia praktinė dBT mąstymo orientacija.

V. dBT taikymo galimybės matematikos pamokose

Analizuojant matematikos mokymo uždavinius (5v priedas) reikia pastebėti, kad matematikos pamokose daugiausia dėmesio skiriama matematiniam mąstymui ir matematikos mintinio instrumentarijaus įvaldymui. dBT repertuare nėra matematinio instrumentarijaus. Tačiau būtina pripažinti kad dBT ir matematika yra disciplinos, kuriose labai ryškiai dirbama su minties instrumentais. Tuo požiūriu dBT pasitarnautų kaip disciplina, kuri susitprina metakognityvinę komponentę ir minties įrankių įvaldymo įgūdžius. dBT mokymus patyrė mokiniai daug lengviau „imty“ bet kuriuos naujus minties instrumentus. Tokiu būdu iš dBT kompetencijos elementų yra patys svarbiausi gebėjimai:

- Išlaikyti mąstymo fokusą
- Pritaikyti situacijai adekvačius minties įrankius

Daug plačiau dBT potencialas gali būti išnaudojama sprendžiant matematinio mąstymo rėmus peržengiančius matematikos mokymo uždavinius, susijusius su matematikos taikymo ir svarbos suvokimu. Čia gali būti panaudojamas praktinis mąstymas, kuris pilnai aprūpinamas dBT instrumentais

Z. dBT taikymo galimybės pradiniam ugdyme

Pradiniam ugdyme, planuojant mąstymo lavinimo integraciją reikėtų įskaičiuoti keletą veiksnių:

- Mokinių kognityvinę brandą
- Bendrųjų kompetencijų plėtotės svarbą
- Dalykinio ugdymo turinio integralumą

Lietuvoje pradinis mokyklas lanko 6 (5) – 10 (9) metų moksleiviai. Tai konkretaus mąstymo vystymosi fazė. Šiam amžiaus tarpsniui būdingas pasitikėjimas savo mąstymu ir savo pastangų rezultatyvumu. Pradinukai mėgsta žaisti pagal taisykles, dBT jiems tokį žaidimą pasiūlo. Tai kuria prielaidas sėkmingai dBT kaip praktinio mąstymo integracijai.

Pradiniam ugdyme labai svarbi mokymosi kompetencijos plėtotė. Ankstesniame skyriuje buvo aptarta kaip dBT mąstymas atliepia mokymosi kompetencijos struktūrą. Čia reikėtų pabrėžti, kad dBT įveda minties discipliną, kurios pradinukams labai trūksta. „Šešios mąstymo kepuraitės“ ir CoRT 1 įrankiai padeda mokiniams mokytis valdyti savo dėmesį, kas pradiniam ugdyme labai aktualu.

Analizuojant pradinio lavinimo dalykų uždavinius (žr. 6 priedą), pastebėta, kad turinys yra labiau integruotas nei pagrindiniame lavinime. Pradinukai mokosi pažindami juos supantį pasaulį. dBT gali pasitarnauti tokiam pažinimui, jį paskatinti ir praturtinti.

Bandant išskirti dBT integracijai prioritetinius dalykus galima būti surikiuoti tokią prioritетinių dalykų eilę:

1. Dorinis ugdymas – dBT kaip moralių sprendimų priėmimo priemonės
2. Pasaulio pažinimas – dBT priemonės stebimų dalykų apmąstymui
3. Technologijos – dBT kaip konstruktyvaus projekcinio mąstymo priemonės
4. Gimtoji kalba – mąstymo užsiėmimai kaip garsaus galvojimo ir minčių formulavimo praktika
5. Dailė, teatras – dBT kaip meno kūrinių apmąstymas
6. Matematika – dBT kaip priemonės mąstymui apie matematiką

Nepriklausmai nuo dalykų turinio pradiniam ugdyme egzistuoja unikalios dBT panaudojimo klasės gyvenime galimybės: priimant sprendimus, organizuojant renginius, aiškinantis santykius, vertinant savo elgesį ir t.t.

1.3.4. dBT mąstymo integracijos į ugdymo turinį galimybės

dBT mąstymo lavinimo programa

Jei keliame mąstymo kaip bazinės kompetencijos lavinimo tikslus turime pagalvoti apie mąstymo lavinimo programą. dBT čia atskleidžia plačias galimybes. Čia jas trumpai peržvelkime.

8 lentelė

Nuoseklus, visas pakopas apimančio, mąstymo lavinimo galimybė

pakopa	Galimos dBT programos dalys
Ikimokyklinis ugdymas	„Šešios mąstymo kepuraitės“ – iki-instrumentiniame lygmenyje „Šeši veiklos batai“ – iki-instrumentiniame lygmenyje CoRT 1 pavieniai instrumentai
Pradinis ugdymas	CoRT 1 kaip nuosekli programa „Šešios mąstymo kepuraitės“ – instrumeniniame lygmenyje „Šeši veiklos batai“ – instrumeniniame lygmenyje Pavieniai CoRT 2-5 instrumentai
Pagrindinė mokykla	CoRT 2 kaip nuosekli programa CoRT 3 kaip nuosekli programa CoRT 4 kaip nuosekli programa CoRT 5 kaip nuosekli programa „Šešios mąstymo kepuraitės“ – principiniame lygmenyje „Šeši veiklos batai“ – principiniame lygmenyje
Gimnazija	CoRT 6 kaip nuosekli programa „Šešios mąstymo kepuraitės“ – natūralizacijos lygmenyje „Šeši veiklos batai“ – natūralizacijos lygmenyje „Šeši vertės medaliai“ „Suvokimo žemėlapis“

Jei savo programa negalime apimti visų ugdymo pakopų, tai ir neturime galimybės tęsti ir plėtoti mąstymo kompetenciją aukštesniame lygmenyje. Tada turime prisilaikyti tokios logikos:

- Pradėti nuo CoRT 1 arba „Šešių mąstymo kepuraičių“ arba „Šešių veiklos batų“
- CoRT 1-6 kaip nuoseklias programas rinktis pagal poreikį tik tada, kai jau nuosekliai praeita CoRT 1 programa
- Programos pabaigoje galima apibendrinti bet kuria sąranga: „Šešios mąstymo kepuraitės“, „Šeši veiklos batai“ ir „Šeši vertės medaliai“

Nuoseklią mąstymo lavinimo programą galima derinti prie mokyklos ugdymo profilio.

9 lentelė

dBT programos dalių pritaikymo galimybės nuosekliai plėtojant mąstymo komopetenciją skirtinguose ugdymo profiliuose

Meninė pakraipa	Literatūrinė pakraipa	Technologinė pakraipa	Gamtamokslinė pakraipa	Socialinė pakraipa
CoRT 1	CoRT 1	CoRT 1	CoRT 1	CoRT 1
CoRT 4 (meninė kūryba)	CoRT 2	CoRT 2	CoRT 2	CoRT 2

„Šešios mąstymo kepuraitės“	CoRT 4 (literatūrinė kūryba)	CoRT 4 (techninė kūryba)	CoRT 5	CoRT 3
	CoRT 6 (TEC)	CoRT 6 (PISCO)	„Šešios mąstymo kepuraitės“	CoRT 5
	„Šešios mąstymo kepuraitės“	„Šešios mąstymo kepuraitės“		„Šešios mąstymo kepuraitės“
		„Šeši vertės medaliai“		„Šeši vertės medaliai“
				„Šeši veiklos batai“

dBT kaip dalyko mokymo uždavinių sprendimo priemonė

Atlikta dalyko mokymo uždavinių analizė atskleidė plačias dBT taikymo dalykuose galimybes. Tačiau reikia pripažinti, kad ne visuose dalykuose (jų programose) vienodai gali būti panaudotas dBT mąstymas. Dalykų sritis galima išskirti į tris grupes:

Dalykai, kuriuose nuosekliai galima įvesti dBT mąstymo lavinimo programą:

- Socialinio ugdymo dalykai būtų idealiausia terpė dBT integracijai. Tuose dalykuose dBT mąstymo kompetencija labiausiai atitinka išketus mokymo uždavinius. Čia pasirinktinai gali būti naudojami visi dBT instrumentai.
- dBT taip pat labai tinkamas dorinio ugdymo uždavinių sprendimui. Etikos dalyke galima mokyti naudoti dBT mąstymo įrankius priimant etinius sprendimus. Tikybos pamokose dBT mokymas padėtų atskirti bešališką tikėjimo pažinimą ir jo asmeninį priėmimą.
- Taip pat platus dBT panaudojimas technologinio ugdymo uždavinių sprendimui. Čia dBT galėtų aprūpinti instrumentais projektinį mąstymą.
- Meninis ugdymas – meninė kūryba ir meno pažinimas - taip pat praturtėtų nuo dBT kompetencijos plėtotės. Meninėje kūryboje ir meno kūrinio interpretacijoje atsiveria plačios galimybės lateralinio mąstymo ir kūrybiškumą išlaisvinančių priemonių panaudojimui.

Dalykai, kuriuose galima plačiai panaudoti parinktinius dBT instrumentus:

- Specifinė dBT mąstymo vieta būtų kalbų mokyme. Žinoma, kad mąstymas ir kalba yra glaudžiai susiję: keičiantis mąstymui keičiasi ir kalba. Kalbos mokymo uždavinių analizė parodė, kad dBT labiausiai pasitarnautų kalbos kaip saviraiškos ir komunikacijos priemonės mokymui. dBT pagalba galima stiprinti skirtingų žanrų tekstų rašymą bei literatūros kūrinių analizę bei interpretaciją.
- Gamtos moksluose gali būti pritaikomas analitinis dBT instrumentarijus tyriminės kompetencijos plėtotei.

Dalykai, kuriose galėtų būti įvesti pasirinktiniai dBT instrumentai tik kai kurių dalyko mokymo uždavinių sprendimui:

- Matematikoje dBT instrumentai gali būti taikomi sprendžiant matematikos taikomumo uždavinius. Mokiniai, įvaldę dBT mąstymo instrumentus galėtų pritaikyti mąstymo instrumentų įvaldymo patirtį įvaldant matematinius instrumentus.
- Kūno kultūroje dBT įrankių panaudojimas padėtų prie fizinio kūno lavinimo pridėti sveikai gyvensenai svarbų mąstymą.

dBT kaip ugdymo turinio integravimo priemonė

Lietuvos Bendrosiose programose išreiškiama nuostata: “didinti ugdymo turinio integraciją siekiant, kad mokiniai geriau suprastų ir galėtų kūrybingai taikyti tai, ką išmoko”

Kadangi dBT aptarnaują praktinį mąstymą, tai šis mąstymas gali būti panaudotas tarpdalykinių praktinių problemų sprendimui. Čia galima dBT integracija skirtingais būdais:

- Galima dalyko rėmuose taikyti dBT, siekiant įtraukti ir pritaikyti kitų dalykų žinias.
- Galima rengti ir įgyvendinti integruotą dBT mąstymo lavinimo programą, kuri numatytų nuoseklų mokinių aprūpinimą mąstymo lavinimo instrumentais ir tų instrumentų naudojimą sprendžiant praktines problemas, reikalaujančias skirtingų dalykų žinių.

dBT kaip dalykui aktualaus mąstymo realizavimo priemonės

Kiekvienas dalyką dėstantis mokytojas teigia, kad jo dalyko pamokose reikalingas mąstymas. Jau seniai žinoma, kad dalykas pats savimi reprezentuoja vienokį arba kitokį mąstymo būdą: fizikai mąsto vienaip, o istorikai kitaip, dar kitaip mąsto kalbininkai ar matematikai. Kiekvienas dalyko mokytojas gali įvardinti jam aktualų mąstymo būdą ir siekti jį lavinti. Čia gali pasitarnauti dBT mąstymo įrankiai.

Šiuo atveju reikėtų pradėti nuo dalyko mokymuisi aktualaus mąstymo įvardinimo. Čia gali pasitarnauti Ned Herrmann modelio pagrindu parengta priemonė (žr. 7 priedą). Ją gali panaudoti individualus dalyko mokytojas arba, esant galimybei, dalyko mokytojų grupė. „Dalyko pamokose lavinamas mąstymas“ būtų aktuali dalyko metodinio ratelio diskusijos tema.

Įsivardinus specifinį dalyko mąstymą galima būtų išsikelti tam dalykui specifinius mąstymo lavinimo uždavinius ir parengti jų siekimo programą. Tada dalykui reikalingais tampa dBT įrankiai, kurie padeda realizuoti dalykui aktualų mąstymą. Tuos įrankius atsirinkti padės dBT instrumentų ir skirtingų mąstymo sričių sąsajos (žr. 3 priedą).

Tada galima laikas giliau susipažinti su specifiniais dBT instrumentais ir juos nuosekliai įvesti į dalyko pamokas.

Šią naują užtvirtintų mokinių mąstymo pokyčio pamokose vertinimas. Jį galima atlikti naudojantis keletą strategijų:

- Vertinti kaip mokiniai sprendžia mąstymo reikalaujančius dalyko uždavinius ir fiksuoti pokyčius;
- Įtraukti mokinius į savo mąstymo dalyko pamokoje refleksiją. CCC priede pateiktos priemonės panaudojimas padėtų užfiksuoti kaip kinta mokinių suvokiamas mąstymo būdas pamokose.

dBT dalykuose neaprepiamo mąstymo lavinimo priemonė

Ši alternatyva aktuali tiems, kurie pripažįsta, kad dalykų mokymas tai nėra viskas, ką galima pavadinti visuminės asmenybės ugdymu. Siekiant visuminės asmenybės ugdymo tikslų keliami ir visuminio mąstymo lavinimo uždaviniai.

Jei mokyklai priimtinas Ned Herrmann visuminio mąstymo lavinimo modelis, tai galima jį panaudoti visuminio mąstymo lavinimo programos rengimui. Čia reikėtų imtis kelių konkrečių darbų:

Įvertinti kiekvienoje mokyklos pakopoje (arba klasėje) vykstantį mąstymo lavinimą. Reikėtų įvertinti kiekvieno dalyko pamokoje vykstantį mąstymo lavinimą. Tam gali būti panaudotos šios priemonės:

- Mokytojų apklausai „Dalykui aktualaus mąstymo“ nustatymo priemonė (žr. 7 priedą)
- Mokinių apklausai „Mąstymo dalyko pamokoje apibūdinimo“ priemonė (žr. 8 priedą)

Įvertinimo tikslas nustatyti stipriąsias ir silpnąsias mąstymo lavinimo mokykloje vietas. Toks vertinimas padės nustatyti papildomo mąstymo lavinimo mokykloje prioritetus.

Atsiradusiai mąstymo lavinimo spragai užpildyti galima pasirinkti vieną ar kelias iš CoRT programos dalių.

Mąstymo lavinimas kaip metodinis ugdymo proceso praturtinimas

Jei nebus nuspręsta kelti mąstymo lavinimo tikslų ir vertinti pasiektų rezultatų, tai galima dBt panaudoti kaip metodinį ugdymo proceso praturtinimą.

Bendrosiose programose rašoma: „mokytojas skatina mokinius savarankiškai mąstyti, aktyviai interpretuoti mokomąją medžiagą, mokytis iš patirties. Mokiniai mokosi aktyviai bendradarbiaudami tarpusavyje ir su mokytoju, bendraudami su kitais žmonėmis, susipažįsta su įvairiomis idėjomis, daiktais, įvairia aplinka, technologijomis“. dBt metodika padeda realizuoti visus šiuos komponentus:

- Suaktyvina mokinius

- Skatina bendradarbiavimą
- Padeda apmąstyti idėjas, daiktus ir aplinką

Bendrosios programos užduoda ugdymo metodų pasirinkimo priterijus: „mokymosi medžiaga ir metodai turi skatinti mokinius aktyviai veikti: klausti, tyrinėti, ieškoti, bandyti, pritaikyti, analizuoti, spręsti problemas, kurti. Mokiniai turėtų mokytis įvairaus sudėtingumo kontekstuose, paliekant erdvės pasirinkti jiems tinkamą veiklą ir patirti mokymosi sėkmę.“ dBT kaip mokymo metodas pilnai atliepia ir šiuos kriterijus:

- Skatina klausti, tyrinėti, ieškoti, bandyti, pritaikyti, analizuoti, spręsti problemas, kurti
- Sukuria galimybes mokytojams ir mokiniams keisti mokymosi kontekstus
- Sukuria galimybes mokytojams ir mokiniams pasirinkti skirtingas mokymosi veiklas
- Leidžia net ir neakademinės orientacijos mokiniams patirti sėkmę.

Dauguma pradedančių mokytojų nepadeda keisti ugdymo programų turinio, bet sėkmingai taiko dBT elementus kaip ugdymo procesą praturitinančius metodus.

Literatūra

Edward de Bono (1994) Parallel Thinking: from Socratic to de Bono Thinking. Penguin Group (Viking);

Edward de Bono (2007) Paralelinis mąstymas. Kronta

LR Švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo plėtotės centras (2008) Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Švietimo aprūpinimo centras. (Prieinama Internete, <http://www.pedagogika.lt>)

Rychen D.S., Salganik L.H. (eds.) (2001) Defining and Selecting Key Competencies. Hogrefe & Huber Publishers

Rychen D.S., Salganik L.H. (eds.) (2003) Key Competencies: for Successful Life and Well-Functioning Society Hogrefe & Huber Publishers